

**Universitat de les
Illes Balears**

**Títol: La docència de la Prehistòria i l'Arqueologia a l'Educació
secundària a Mallorca**

NOM AUTOR: Miquel Àngel Salvà Cantarellas

DNI AUTOR: 43223438 - K

NOM TUTOR: David Javaloyas Molina

Memòria del Treball de Final de Grau

Estudis de Grau d' Història

Paraules clau: Prehistòria, Arqueologia, Docència, Didàctica, Educació secundària.

de la

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

Curs Acadèmic **2015-2016**

Cas de no autoritzar l'accés públic al TFG, marki la següent casella:

Índex

1- Introducció.....	2
1.1- Objectius, hipòtesi i metodologia.....	4
2- Desenvolupament.....	6
2.1- Anàlisi de les enquestes.....	6
2.1.1- Enquestes d'alumnat.....	6
2.1.1.1- Enquestes d'ESO.....	6
2.1.1.2- Enquestes de Batxillerat.....	13
2.1.2- Enquestes de professorat.....	16
2.2- Anàlisi dels llibres de text.....	18
2.2.1- Editorial Vicens Vives.....	19
2.2.1.1- Ciències Socials, Geografia i Història. Nou Cives 1 (Albet, Benejam, García, Gatell).....	19
2.2.1.2- Història d'Espanya (Aróstegui, García, Gatell, Palafox, Risques).....	20
2.2.2- Editorial Santillana.....	22
2.2.2.1- Geografia i Història 1r ESO (Grence, Vives, Adiego, Bellón, Fernández, López, Mut, Rubalcaba, Vellilla, Zabaleta).....	22
2.2.2.2- Història d'Espanya (Grence, Fernández, González, León, Ramírez).....	23
2.2.3- Editorial Anaya.....	24
2.2.3.1- ESO 1. Geografia i Història (Burgos, Muñoz-Delgado).....	24
2.2.3.2- Història d'Espanya (García de Cortázar, Donézar, Valdeón, Del Val, Cuadrado, Gamazo).....	25
2.3- Anàlisi dels plans d'estudis.....	25
2.3.1- Currículum d'ESO.....	26
2.3.2- Currículum de Batxillerat.....	27
3- Conclusions.....	29
Bibliografia.....	31
Annex I – Model enquesta alumnat.....	35
Annex II – Model enquesta professorat.....	38
Annex III – Resultats de les enquestes d'alumnat.....	41
1- ESO.....	41
2- Batxillerat.....	46
Annex IV – Resultats enquestes professorat.....	50
Annex V – Il·lustracions dels llibres de text.....	53

1- Introducció

La Prehistòria i l'Arqueologia són dues disciplines indissociables que s'articulen, sobretot, des d'àmbits acadèmics. No obstant, s'ha de reconèixer que estan presents en una sèrie d'aspectes de la vida quotidiana i de la cultura popular, ja sigui per l'aproximació a la societat (no sempre efectiva) que en fan els mitjans de divulgació o senzillament per l'interès que susciten entre diverses capes de la població, en tant que és inevitable que l'estudi dels humans del passat atregui als del present. Aquest procés de connexió de l'arqueologia amb el públic general s'ha incrementat en les últimes dècades, fet que afegeix un component de responsabilitat als arqueòlegs, que han de tenir cura de que el seu discurs no arribi excessivament distorsionat; en paraules de Ruiz Zapatero (2012: 31-32), “haríamos bien (els arqueòlegs) en estar informados sobre la percepción pública de nuestra propia disciplina”, ja que l'arqueologia és copsada per un públic ampli i desigual des de molts distints àmbits. Des d'aquesta perspectiva, el present treball entronca amb la idea de que l'arqueologia actual té una responsabilitat social i que està vinculada amb problemàtiques socials i polítiques vigents (Fernández Martínez, 2000: 306; Hamilakis, 2008: 296), de manera que les entitats i institucions que generen els discursos científics han de vetllar per la seva correcta aplicació una vegada que el model està madur. Al llarg de les següents pàgines s'intentarà veure com això es tradueix en la docència de la Prehistòria i l'Arqueologia a l'ensenyament secundari a partir del cas d'estudi de la nostra illa.

Com s'apunten al començament, l'Arqueologia i la Prehistòria es troben presents en diversos àmbits externs a la comunitat acadèmica, que, en la seva mediació, causen que a vegades en la mentalitat col·lectiva s'hi instal·li una imatge distorsionada de la realitat (Ruiz Zapatero, 2012: 57; Almansa, 2006: 1). La inclusió de les dites disciplines en la cultura popular ha estat treballada per nombrosos autors (Holtorf, 2005)¹. En concret, es poden trobar anàlisis referents a l'arqueologia en el cinema (Hernández Descalzo, 1997; Tejerizo, 2011), en la literatura (Guerra *et alii*, 2014), en el món publicitari (Schnitzler i Schnitzler, 2006), en publicacions infantils i juvenils (Galanidou i Dommasnes, 2007; Ruiz Zapatero, 2010: 171-176) o en el món del còmic (Ruiz Zapatero, 1997), entre d'altres. Igualment, diferents treballs han parat l'atenció en les relacions entre l'arqueologia i el periodisme, a nivell de divulgació especialment (Ruiz Zapatero i Mansilla, 1999; Meneses, 2003-2004; Ascherson, 2004), així com entre arqueologia i política (Díaz-Andreu i Mora, 1995).

Ara bé, el que resulta més rellevant per als nostres interessos en aquest treball és entendre com s'insereixen la Prehistòria i l'Arqueologia a l'ensenyament de, en aquest cas, l'educació secundària (Bardavio, 1999; Bardavio *et alii*, 2004; Ruiz Zapatero, 2010; Javaloyas i Galmés, en

¹ Per contra, Kristiansen (2008: 490) no està d'acord amb algunes de les postures que l'arqueologia adopta quan passa a formar part de la cultura popular.

premsa). Entenem la necessitat de cuidar la docència i la didàctica de l'Arqueologia a les etapes bàsiques de l'educació perquè és a través d'aquest canal com la major part de la població té accés als coneixements d'aquestes disciplines, les quals gaudeixen d'un potencial gens menyspreable.

La Prehistòria compta amb tota una sèrie de valors educatius (Henson *et alii*, 2006) i amb una gran transversalitat que li permet lligar-se amb altres temes (patrimoni, medi ambient...), desenvolupar un seguit d'habilitats (documentació gràfica, cartografia) i vincular l'experiència didàctica amb nous espais fora de l'aula, com els museus o els jaciments arqueològics; així mateix, té la capacitat de promoure el raonament científic i fins i tot de combatre xenofòbia i racisme (Ruiz Zapatero, 2010: 163-167). Malgrat això, l'alumne pot estar influït per les idees preconcebudes sobre la matèria, les quals han de ser eliminades, i l'escenari propici per dur-ho a terme és l'escola o institut: “we defend the importance of offering an adequate formation in archaeology in high school education if what we want is to modify the social perception of archaeology” (Javaloyas i Galmés, en premsa: 3). Creim, doncs, que l'ensenyament secundari ha d'actuar en una doble via (a part d'ensenyar els continguts i avaluar-los, és clar): a l'hora que es potencien els valors educatius de la Prehistòria i l'Arqueologia s'ha d'intentar esborrar la “idea estereotipada” (Carvajal *et alii*, 2011: 8) que encara avui en dia predomina. Però això ens porta a un interrogant, i és el de qui se n'ha d'encarregar d'aquesta tasca: els centres d'ensenyament secundari o l'acadèmia?

Des de l'acabament de la Segona Guerra Mundial, les societats del món occidental han experimentat canvis socioeconòmics que, pel seu relleu, han comportat l'aparició de les anomenades societats post-industrials basades en el coneixement (Etzkowitz i Leydesdorff, 2000: 110; Etzkowitz *et alii*, 2000: 314). S'ha apuntat que una de les principals característiques d'aquest canvi coincideix amb l'establiment d'un nou contracte social respecte a la ciència. Així, si durant la primera meitat del segle xx (i part de la segona) els estats finançaven els centres d'investigació (universitats, essencialment) des de la premissa de que invertir en investigació havia de reportar beneficis a llarg termini, des de mitjans de la dècada de 1980 es començà a forjar la idea de que la ciència havia de proporcionar desenvolupament socioeconòmic a curt plaç.

La història de la institució acadèmica que és la universitat es remunta als *studia generale* medievals d'Europa dedicats a l'ensenyament i la conservació del coneixement, amb l'objectiu principal de formar nous professionals per a satisfer les necessitats de la societat. A finals del segle xix apareix la universitat *humboldtiana* “moderna”, antecessora de les actuals (Etzkowitz, 2004: 71). Aquest nou model es va caracteritzar per la incorporació de la investigació com activitat fonamental, com a segona missió de la universitat; així, s'interrelacionava l'ensenyament amb la investigació. Finalment, per situar el marc que a nosaltres ens interessa, cal referir-se al que Etzkowitz ha denominat “*second academic revolution*” que es produeix a la segona meitat de la

dècada de 1980 i a la qual s'incorpora la tercera missió, això és, la implicació directa de la universitat en el desenvolupament econòmic i social. En definitiva, el context vinculat a les societats post-industrials ha forçat les universitats a deixar enrere la seva tradicional torre d'ivori en el sentit de que fins aleshores el seu objectiu era la generació de coneixement sense atendre a la relació d'aquest amb la societat.

En consonància amb aquestes realitats de responsabilitat social tant de l'Arqueologia com dels cercles acadèmics, des de l'Àrea de Prehistòria de la UIB s'està desenvolupant en els darrers anys un ampli programa d'investigació i actuacions dins el camp de la didàctica de l'Arqueologia. Els objectius d'aquest programa són molt diversos, des d'analitzar i intentar millorar les estratègies didàctiques emprades a l'ensenyament de la Prehistòria en educació formal i informal, apropar l'arqueologia i el patrimoni a la ciutadania potenciant el seu paper com a generador de desenvolupament local, o fomentar la transferència dels coneixements científics més actualitzats a la societat en general. En aquesta línia de treball, s'han desenvolupat diversos projectes d'innovació docent dins les convocatòries públiques anuals desenvolupades des de l'Institut de Ciències de l'Educació (ICE)² dedicats a investigar i millorar les estratègies didàctiques en arqueologia. Com a resultat de tota aquesta tasca s'han publicat una sèrie de treballs científics sobre el tema realitzats des de l'Àrea de Prehistòria dedicats a les estratègies didàctiques en arqueologia (García *et alii*, 2001; Javaloyas *et alii*, 2013; Javaloyas i Galmés, en premsa). També s'han desenvolupat nombroses activitats didàctiques (per a distints nivells educatius) en relació amb els projectes de gestió dels jaciments arqueològics de Closos de Can Gaià (Portocolom, Felanitx) i Puig de Sa Morisca (Santa Ponça, Calvià). A més, des del curs 2010-2011 s'està posant en pràctica el Projecte Arqueòdrom, que s'enquadra dins el Programa d'Orientació i Transició a la Universitat (POTU) del Vicerectorat de la UIB i que té com a principal objectiu oferir activitats didàctiques vinculades amb l'arqueologia a l'alumnat d'ESO i Batxillerat dels centres de l'illa interessats en participar-hi.

1.1- Objectius, hipòtesi i metodologia

Per a la realització del present Treball de Fi de Grau s'ha marcat un objectiu general i una sèrie d'objectius específics. Pel que fa a l'objectiu principal, es pretén conèixer millor l'estat actual de l'ensenyament de la Prehistòria i l'Arqueologia a l'educació secundària de l'illa de Mallorca. Només així es podran identificar els encerts i els errors de l'actual model educatiu. Per tal de satisfer aquesta aproximació s'han establert una sèrie d'objectius secundaris més concrets, a saber:

2 Eines per la catalogació de jaciments: aprenentatge des de l'experiència vivencial (Curs 2012-2013); Elaboració de materials didàctics arqueològics i realització del taller "Aprenentatge per descobriment: descobreix els materials arqueològics" (Curs 2015-2016).

- Estudiar els coneixements dels alumnes referents a la Prehistòria i l'Arqueologia.
- Analitzar l'interès dels alumnes per la Prehistòria i l'Arqueologia.
- Conèixer la distribució de les assignatures amb continguts de Prehistòria segons els plans d'estudis més recents.
- Comprovar si els materials, els mitjans i les eines docents emprats per impartir els continguts de Prehistòria són adequats.
- Si escau, realitzar una crítica a l'actual estatus de l'ensenyament de la Prehistòria i l'Arqueologia a l'educació secundària.

La metodologia que s'ha d'implementar en el treball té una triple vessant. D'una part, la realització d'enquestes entre l'alumnat i el professorat que permeti resoldre una sèrie d'incògnites generals sobre coneixements, interès i mètodes d'ensenyament. Més concretament, les enquestes dirigides a l'alumnat persegueixen comprovar també la imatge de la praxi de l'arqueologia, el seu grau de conformitat amb les estratègies docents i el seu punt de vista sobre el patrimoni arqueològic. En aquest sentit, les enquestes es passaran tant entre grups d'alumnes que han realitzat el taller al Projecte Arqueòdrom (POTU) com entre grups d'alumnes que no l'han realitzat, fet que entenem que enriquirà els resultats. Les enquestes enfocades al professorat tenen l'objectiu d'indagar en les estratègies docents, la preparació, les eines didàctiques i les fonts d'informació emprades. Lògicament el procés d'enquestes ha de respondre a unes mínimes pretensions de representativitat.

D'altra banda, es durà a terme una breu anàlisi (qualitativa i quantitativa) dels continguts de Prehistòria inclosos en els llibres de text de Ciències Socials usats en els distints centres arreu de l'illa. Concretament, s'abordarà l'estudi de continguts textuals i gràfics, les estratègies educatives proposades (exercicis, essencialment) i la relació amb els discursos científics més actuals. Per últim, necessàriament ens hem de centrar en els plans d'estudis actuals, els quals seran degudament examinats. Els temaris oficials són aquells que el Govern de les Illes Balears ha publicat.

Pel que fa a la hipòtesi de treball sostenim que el paper de la Prehistòria i l'Arqueologia a l'ESO i el Batxillerat és secundari, tant pel que fa a la dedicació quantitativa com qualitativa. A més, a propòsit del que s'apuntava a la introducció, *a priori* consideram que no s'aprofiten adequadament els seus valors educatius i que no s'eliminen del tot les concepcions errònies que els alumnes han pogut adquirir al llarg de la seva vida respecte de les disciplines esmentades. Aquesta hipòtesi haurà de ser comprovada amb la realització del treball i confirmada, refutada o matisada en funció dels resultats a les conclusions finals.

2- Desenvolupament

2.1- Anàlisi de les enquestes

2.1.1- Enquestes d'alumnat

Les enquestes d'alumnat (Annex I) van enfocades tant a ESO com a Batxillerat. Amb elles es cerca donar resposta a diverses qüestions, com ara el grau de satisfacció amb la metodologia d'ensenyament de la Prehistòria, l'interès de l'alumne en la Prehistòria, el coneixement del patrimoni arqueològic i la percepció social de la Prehistòria i l'Arqueologia entre el col·lectiu d'estudiants de secundària. Al mateix temps es pretén comprovar la repercussió damunt l'alumnat de la participació en tallers d'arqueologia. Per això una part de les enquestes s'han enfocat a estudiants de 1r i 2n d'ESO que han realitzat el Taller Arqueòdrom del POTU de la UIB. Aquesta mostra serà comparada amb la resta d'enquestats.

	IES Ramon Llull	IES Emili Darder	IES Josep Font i Trias	Sant Josep Obrer	La Milagrosa	IES Son Pacs
1r ESO	30	0	19 - 19	185	0	0
2n ESO	48	49	21	0	0	0
3er ESO	31	29	0	0	22 - 9	0
4t ESO	54	0	0	0	0	0
1r Batxillerat	43	0	0	0	0	0
2n Batxillerat	37	16	0	0	0	65
TOTAL	243	94	59	185	31	65

Arqueòdrom No Arqueòdrom

Taula 1: Distribució dels alumnes participants a l'enquesta

2.1.1.1- Enquestes d'ESO

Aquest grup de qüestionaris s'ha destinat a 516 alumnes d'entre 1r i 4t d'ESO de diferents centres de Palma. La xifra de matriculats a ESO a les Illes Balears el curs 2014-2015 es situa en 42473, de manera que per a que els resultats siguin estadísticament significatius (marge d'error del 5%) el número d'enquestes en aquest sector s'ha de situar en al manco 381. Malauradament, no disposam de la xifra de matriculats per al curs 2015-2016, però si consideram que no ha incrementat en excés, les més de 500 enquestes que han estat realitzades haurien de ser més que suficients per garantir la representativitat. Cal afegir encara un apunt respecte a la mostra seleccionada, i és que si es desgrana la xifra total d'enquestats es pot apreciar que 247 dels 516, això és, gairebé un 48%, són alumnes que han realitzat el Taller Arqueòdrom de la UIB, fet que es tindrà en compte a l'hora de computar els resultats (Annex III) ja que ha de servir per comparar i deduir l'efectivitat d'aquest tipus d'activitats didàctiques.

La primera part de l'enquesta té a veure amb l'aprenentatge de la Prehistòria i s'inicia amb una pregunta oberta en torn a la concepció que té l'alumne de la mateixa com a fase històrica. Les respostes són bastant variades, si bé es poden trobar patrons que es repeteixen. A grans trets es podria afirmar que les respostes són més o menys encertades pel nivell que es presumeix, entenent que la Prehistòria defineix un període cronològic caracteritzat per l'absència d'escriptura. No obstant, no s'ha d'exagerar ni generalitzar, donat que hi ha grups on les definicions aportades són de molt baixa qualitat. A continuació presentam una selecció d'algunes de les respostes més singulars:

1. *Civilitzacions antigues, amb una mentalitat poc desenvolupada* (IES Ramon Llull, 4t d'ESO)
2. *Per a mi la prehistòria és el començament de tot, lo més primitiu, on no hi havia res, només animals i vegetació. 0 tecnologia* (IES Ramon Llull, 4t d'ESO)
3. *Època històrica on els homes i dones eren diferents. Període de temps en el que s'utilitzaven eines diferents i eren (homes i dones) menys desenvolupats* (IES Josep Font i Trias, 1r d'ESO)
4. *És l'edat on encara no hi havia civilització, encara hi havia molt per descobrir* (IES Josep Font i Trias, 1r d'ESO)
5. *És el període de temps en el que es va definir la història i hi varen haver descobriments que canviaren la història* (IES Ramon Llull, 3r d'ESO)
6. *Prehistòria és l'avanç dels homes/dones cap al futur* (IES Josep Font i Trias, 2n d'ESO)
7. *Es una època que la majoria recorda com el "passat" però ens implica tots els coneixements que tenim ara* (IES Ramon Llull, 4t d'ESO)
8. *És una etapa que té coses que són de les més importants i antigues en aquest món* (Sant Josep Obrer, 1r d'ESO)
9. *Coses antigues i molt famoses en l'actualitat* (Sant Josep Obrer, 1r d'ESO)
10. *La edad de los dinosaurios* (IES Emili Darder, 2n d'ESO)
11. *És tot el que va passar abans de Crist, tot i cada una de les seves etapes* (Sant Josep Obrer, 1r d'ESO)

Per evitar repeticions innecessàries no s'inclouen respostes similars en contingut a les aquí seleccionades, però s'ha de tenir en compte que aquestes poden ser compartides en certa mesura per més d'un alumne. Aquestes contestacions reflecteixen idees actualistes, imprecises o errades del que és la Prehistòria, fet que ens indica que hi ha un conjunt rellevant d'estudiants que no n'assimila l'essència bàsica. El tipus de resposta 1-4 parteix d'una anàlisi presentista on s'affirma que els éssers humans prehistòrics es trobaven en un estadi d'endarreriment pel fet de comptar amb un utilatge material limitat i menys sofisticat que el d'avui en dia. En una línia similar, altres contestacions

també molt repetides (5-7) destaquen com a característica principal de la Prehistòria la seva importància com a procés per al desenvolupament de l'ésser humà; es té en compte el factor evolucionista cap a quelcom “millor” als ulls de l'enquestat. D'altra banda, també hi ha un cert número de definicions en què la cronologia està totalment equivocada (10-11). Convé assenyalar que únicament les respostes 3 i 6 es refereixen a la dona com a subjecte (pre)històric.

Més de 450 afirmen haver rebut classes de Prehistòria a 1r d'ESO (assignatura de Ciències Socials), una dada que no aporta gaire informació rellevant perquè la distribució curricular la tracen els plans d'estudis; sí que cal destacar que 94 enquestats indiquen que la Prehistòria els ha estat impartida a 2n d'ESO i 37 a 4t d'ESO, un fet que tal vegada es deu a la intervenció del professor. Pel que fa a les etapes de la Prehistòria, majoritàriament els enquestats recorden haver-les vistes totes a classe (és una pregunta oberta). No obstant hi ha petites matisacions, ja que sembla tenir un pes lleugerament més elevat el Paleolític (95,9% de vegades seleccionat) que el Neolític (93,7%) i l'Edat dels metalls (91%). Això només s'explica degut a que el temari del Paleolític i el Neolític té major predicació a l'aula que el de l'Edat dels metalls o bé a causa de que l'alumne ha oblidat que en realitat sí que ha vist totes les etapes, fet que podria anar indirectament relacionat amb el primer factor; una docència ineficaç pot provocar que l'alumne sigui incapaç de distingir i, en conseqüència, identificar etapes. En relació als mitjans emprats en l'aprenentatge de la Prehistòria hi ha un predomini clar del llibre de text (94% del total dels enquestats), fet que justifica l'existència de l'apartat 2.2 del present treball. Així mateix, també tenen bastant de pes el material audiovisual (59%) i les presentacions pròpies elaborades pel professor (42%), dades que ens indiquen que probablement es combinen diversos elements. Les visites guiades i els tallers tenen menys èxit, però augmenten quan s'observen per separat els resultats dels alumnes que han fet l'Arqueòdrom.

A la pregunta de si pensen que haurien de destinar més hores a l'ensenyament de la Prehistòria, en total la postura més seguida és el Sí (38%) front al No (33%), mentre que un 29% no té una opinió definida en aquest sentit. Si s'aïllen els grups que no han fet Arqueòdrom (Sí 39%, No 26%, M'és indiferent 35%) dels que sí que l'han fet (Sí 38%, No 40%, M'és indiferent 23%) els resultats mostren un posicionament més clar dels segons cap a les dues primeres opcions, amb una subtil preferència pel No.

Una altra qüestió coberta per l'enquesta té a veure amb el grau de comprensió dels continguts de Prehistòria. Més de la meitat dels estudiants participants de l'estudi afirma no tenir cap tipus de problema per entendre el temari, mentre que un 42% considera que es troba amb dificultats puntuals. Tan sols 17 enquestats (3% del total) tenen impediments importants per entendre els continguts. D'aquí cal deduir que el nivell és més o manco adequat, però també podria resultar que fos massa elemental.

Per acabar la primera part, a la pregunta de si tenen alguna noció sobre Prehistòria de les Illes Balears un 73% respon afirmativament. És sens dubte un resultat positiu, però un número significatiu dels estudiants precisa que ha adquirit els coneixements a Primària, i no (només) a Secundària. Així mateix, la majoria coincideix en acceptar que la seva experiència en l'aprenentatge de la Prehistòria podria ser més dinàmica.

La segona part de l'enquesta té a veure amb l'interès en la Prehistòria i el patrimoni per part de l'alumne. Un 61% sí que demostra estar interessat en la Prehistòria, front al 39% restant que ha contestat negativament. A continuació els enquestats indiquen quin és l'aspecte més interessant o avorrit de la Prehistòria depenent de la resposta a la pregunta anterior. Tot seguit recollim algunes de les contestacions més curioses:

NO tenen interès	SÍ tenen interès
<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>No tinc molt interès en la prehistòria, perquè és una història que ja ha passat, és a dir una cosa que ja no passa, que ja no existeix (IES Ramon Llull, 2n d'ESO)</i> 2. <i>No em serveix de res (IES Emili Darder, 3r d'ESO)</i> 3. <i>Perquè això el més segur és que no me servirà de res en el futur (Sant Josep Obrer, 1r d'ESO)</i> 4. <i>Perquè no necessit la informació de la prehistòria per res (Sant Josep Obrer, 1r d'ESO)</i> 5. <i>Perquè m'és indiferent el que va passar, l'important és el futur (IES Emili Darder, 3r d'ESO)</i> 6. <i>No me interesa mucho, con saber lo básico sobre el tema me vale, me parecen más interesantes los estudios de Historia. Además, en la Prehistoria hay muchas teorías que no se acaban de demostrar (IES Ramon Llull, 2n d'ESO)</i> 	<ol style="list-style-type: none"> 7. <i>M'agrada l'estudi de l'art, i trobo interessant l'estudi de les pintures rupestres (IES Ramon Llull, 3r d'ESO)</i> 8. <i>Em pareix interessant l'art prehistòric (Sant Josep Obrer, 1r d'ESO)</i> 9. <i>Perquè així se pot saber d'on venen algunes coses com la vela, la roda, l'arada (Sant Josep Obrer, 1r d'ESO)</i> 10. <i>Jo crec que el més interessant és el Paleolític perquè és on va néixer la nostra espècie (Sant Josep Obrer, 1r d'ESO)</i>

Naturalment qualsevol persona és lliure de sentir-se atreta o no per una disciplina, i precisament per aquest motiu l'enquesta fou elaborada amb la intenció de que l'alumne hagués de justificar la seva resposta. Algunes de les contestacions són significatives en aquest sentit. Les respostes 1-5 expressen una idea similar, la desconexió entre el present i el passat i la inutilitat del segon. Això ens ve a indicar que una part de l'alumnat no troba sentit pràctic a l'ensenyament de les Ciències Socials, que a l'aula no s'incideix en acostar per alguna via els continguts de la Prehistòria al present. Sobre aquesta qüestió hi retornarem més endavant, però com s'explica a l'editorial del número 16 d'*Archaeological Dialogues* (2009: 129) "In recent years there has been a significant movement to make archaeology explicitly 'useful' in society and also to communicate this role of archaeology to others". La desvinculació entre passat i present és un problema que s'ha de solucionar començant per l'aula, i els tallers o l'apropament al patrimoni d'una forma didàctica poden ser iniciatives interessants en aquest sentit. La resposta 6, per altra banda, demostra cert escepticisme envers la pràctica científica de la Prehistòria, per la qual cosa reiterem la importància d'introduir el concepte de metodologia arqueològica com a font d'informació històrica. Tot això entronca en certa manera amb la següent qüestió, on dos terços dels enquestats estaria d'acord en rebre més informació sobre Prehistòria a través de múltiples canals.

El grau de coneixement del patrimoni arqueològic, com s'ha dit, és també objecte d'anàlisi en aquesta part de l'enquesta. El número d'alumnes participants de l'enquesta que ha visitat qualche jaciment de les Illes Balears (49,9%) és pràcticament idèntic al que mai ha realitzat cap visita (50,1%); per contra, només el 18% ha estat en algun jaciment fora de l'arxipèlag. Pel que fa al volum de visites, l'àmplia majoria dels que han estat a un jaciment tan sols ho han fet entre 1 i 5 ocasions, molts pocs han fet més 5 visites (18 alumnes) o més de 10 (10 alumnes). Cal apuntar que els jaciments els visiten essencialment amb els pares o amb l'escola/institut. No obstant, el que resulta més sorprenent és que en gran mesura els alumnes enquestats són incapaços d'anomenar quins jaciments han visitat. És a dir, recorden haver-hi anat però no saben el que van veure o tan sols saben indicar el lloc on estava (país, illa, regió...). Això es tradueix en què només hem obtingut 59 respostes on s'esmentaven noms de jaciments, essent els més repetits Altamira, Naveta dels Tudons i Atapuerca, així com els "talaiots", sense especificar quin en concret.

La tercera part de l'enquesta té per objectiu acostar-se als coneixements d'arqueologia de l'alumnat, una tasca que a la pràctica resulta difícil d'aplicar perquè en la majoria dels casos aquests no són adquirits a l'aula. Un 67% dels estudiants que no han dut a terme el Taller Arqueòdrom a la UIB indiquen que no han rebut arqueologia a l'institut, mentre que el 73% d'alumnes d'ESO que han realitzat dit taller sí que afirmen haver fet arqueologia, a 1r curs. Això pot estar indicant que el plantejament de la pregunta era confús, però igualment dóna la idea de que els alumnes conceben

els tallers didàctics com a part integral de les assignatures, factor que els atorga un valor positiu. També se'ls demanava que definissin en les seves paraules què és l'Arqueologia; aquí recollim algunes de les respostes més curioses dels alumnes que no han fet el Taller Arqueòdrom:

1. *Es el estudio de los huesos y fósiles* (IES Ramon Llull, 4t d'ESO)
2. *Estudi d'ossos de dinosaures* (IES Ramon Llull, 4t d'ESO)
3. *Estudia el passat molt llunyà de la Terra i l'ésser humà mitjançant l'estudi de fòssils i altres restes no orgànics que expliquin el que va passar fa milions d'anys* (IES Ramon Llull, 3r d'ESO)
4. *Los arqueólogos estudian fósiles, como Indiana Jones, e investigan sobre la historia* (IES Ramon Llull, 3r d'ESO)
5. *L'estudi de ruïnes antigues* (IES Ramon Llull, 2n d'ESO)
6. *L'arqueologia estudia les antigues grans civilitzacions com Egipte o Mesopotàmia* (IES Emili Darder, 2n d'ESO)
7. *És el que estudia com es vivia abans, com era aquesta vida, etc* (E Darder, 2n ESO)

Molt poques contestacions al·ludeixen a característiques no idealitzades de l'Arqueologia com a ciència, i la mostra escollida n'és exemple. Les referències constants a pedres, fòssils, monuments, estàtues, ossos... ens indiquen que, a grans trets, aquest primer grup no té una concepció gaire encertada. Les respostes 1-3 erren parcial o completament l'objecte d'estudi, mentre que la resposta 4 introdueix la finalitat de l'Arqueologia però amb referència inclosa a l'arqueòleg per excel·lència dins la visió popular, Indiana Jones, mite treballat per Carvajal *et alii* (2011: 44). Altres estudiants (respostes 5 i 6) enfoquen la definició cap a una perspectiva més aproximada, mentre que només l'última resposta parla de l'estudi dels éssers humans com entitat social, que és l'objectiu de fons de l'Arqueologia. Escau comparar aquestes definicions amb les proporcionades per alumnes que han realitzat el Taller Arqueòdrom aquest curs:

1. *L'estudi de les parts sòlides del nostre planeta* (IES Josep Font i Trias, 1r d'ESO)
2. *Estudia els ossos dels dinosaures* (Sant Josep Obrer, 1r d'ESO)
3. *Els arqueòlegs estudien tots els restes materials que han deixat els nostres avantpassats* (Sant Josep Obrer, 1r d'ESO). Resposta repetida per més de 5 alumnes.
4. *Cadàvers, excavar, dibuixar, un diari* (Sant Josep Obrer, 1r d'ESO). Resposta repetida per més de 5 alumnes.
5. *Personas llamadas arqueólogos que excavan para encontrar respuestas de cómo hacíamos antes las cosas* (Sant Josep Obrer, 1r d'ESO)
6. *Estudia els objectes, ossos d'animals, persones... que queden sepultats davall terra durant milions d'anys* (La Milagrosa, 3r d'ESO)

7. *Rescatar i analitzar els artefactes i materials del passat* (IES Josep Font i Trias, 1r d'ESO)

8. *L'arqueologia és la ciència que estudia els jaciments antics* (Sant Josep Obrer, 1r d'ESO)

En aquest cas queda palès com la realització del taller ajuda a acotar conceptes. Si bé hi ha respostes, com la 1 i la 2, que no s'acosten a la definició d'arqueologia, ara aquestes són molt més reduïdes. La tendència general és més propera a respostes com la 3, la 4 i la 6, on s'aprecia que l'Arqueòdrom ha ajudat a fixar idees essencials a nivell de metodologia. Són contestacions molt més raonables que si bé potser no informen de forma totalment precisa al manco garanteixen que l'alumne ha copsat el que *no és* Arqueologia. L'efectivitat del taller a l'hora d'esborrar concepcions errònies és bastant elevada.

399 enquestats consideren que la metodologia arqueològica es pot aplicar a la Prehistòria, seguits per 270 (52% del total) que pensen que es pot aplicar a la Història Antiga. Les opcions d'Història Medieval (166), Història Moderna (106) i Història Contemporània (81) tenen menys suport. En realitat totes les opcions són vàlides, però els resultats són els esperats en tant que l'arqueologia esdevé indispensable per estudiar les societats prehistòriques i antigues, mentre que en etapes més avançades en el temps juga un paper secundari. Les diferències entre l'alumnat que ha fet el Taller Arqueòdrom i el que no són mínimes, amb una lleugera tendència a repartir més les opcions entre els primers. En relació a si consideren que han de tenir més continguts d'Arqueologia a l'ensenyament, predomina el Sí (43%) front al No (30%); per contra, el 27% no té una postura definida. Les opinions es polaritzen quan s'analitzen per separat els estudiants que han acudit a l'Arqueòdrom, on la indecisió és l'opció minoritària (21%). Per cloure aquesta part del qüestionari demanàvem sobre l'interès personal en Arqueologia, on els valors majoritaris es situen en torn a les opcions M'agrada (42%) i M'és indiferent (32%), mentre que els extrems són menys seleccionats. El percentatge d'alumnes que ha realitzat el Taller Arqueòdrom i afirma que li agrada l'Arqueologia és major (45%) que el de l'altre grup (39%); ara bé, també són més els individus del primer grup als quals la disciplina els resulta molt avorrida.

Finalment els enquestats tenien espai per oferir, des del seu punt de vista, suggeriments de cara a millorar l'ensenyament de Prehistòria i Arqueologia. Tot i que un segment de la mostra expressa estar satisfet amb la forma que li han estat impartits els continguts, en general es reclamen més sortides, visites a jaciments i museus, treballs en grup, participació a tallers didàctics o major pes de sessions amb vídeo:

1. *Podrien centrar-se més en l'arqueologia i no en la prehistòria, o ajuntar els dos temes* (Sant Josep Obrer, 1r d'ESO)

2. *Es podria millorar fent més excursions i que ens venguessin a fer xerrades i jocs sobre la Prehistòria i l'Arqueologia* (IES Josep Font i Trias, 1r d'ESO)

3. *Fent més visites a centres especialitzats i amb més vídeos i ajudes audiovisuals* (IES Ramon Llull, 3r d'ESO)
4. *Persones que han estudiat arqueologia podrien impartir classes a instituts* (IES Ramon Llull, 3r d'ESO)
5. *Es podria millorar fent diades on experts vindrien i parlarien sobre la prehistòria i/o arqueologia, o amb visites a exposicions* (IES Ramon Llull, 2n d'ESO)
6. *Fent més excursions, és a dir, que ens duguin a llocs a veure el que hem estudiat* (IES Emili Darder, 2n d'ESO)

En definitiva, l'enquesta destapa una realitat complexa i heterogènia, on els resultats no sempre són unilineals sinó que permeten distintes lectures. Els coneixements de Prehistòria de l'alumnat de Secundària de Mallorca estan en moltes ocasions condicionats per enfocaments actualistes, però seria un error culpar d'això als estudiants i als mitjans de difusió (que poden presentar una imatge distorsionada). En tot cas s'hauria d'intentar esbrinar què és el que, des dels àmbits d'ensenyament i docència, impedeix que s'eliminïn determinades concepcions errònies. El llibre de text, segons reflecteixen els qüestionaris, és l'eina més emprada a l'hora d'impartir classes, de manera que per aquesta via podria trobar-se la solució. Impera relativitzar el discurs, entendre el context i lligar el passat amb el present, per veure que la Prehistòria té uns valors per oferir. Pel que fa als coneixements de patrimoni arqueològic i d'Arqueologia en general, estam en condicions d'afirmar que ara per ara són insuficients: no per la incapacitat del cos d'alumnes a l'hora d'assumir-los, sinó per la manca d'espai que ocupen dins els plans d'estudis. Gran part del camí està per fer, però creim que les enquestes revelen que en certa manera els tallers didàctics tenen una incidència positiva. Estam d'acord amb els joves quan reclamen que la seva educació en Prehistòria hauria de ser més dinàmica, ja que complementar el treball a l'aula amb altres activitats (tallers, visites, projeccions, arqueologia experimental...) a més d'enriquidor és un element de motivació per als alumnes.

2.1.1.2- Enquestes de Batxillerat

Entre els alumnes de 1r i 2n curs de Batxillerat s'han realitzat un total de 161 enquestes, una xifra que no s'atraca a la fiabilitat estadística però que tot i així resulta significativa. Cap d'ells ha acudit al Taller Arqueòdrom a la UIB.

La concepció de la Prehistòria que els alumnes de Batxillerat tenen és força més encertada que la dels alumnes d'ESO. En general entenen que fa referència a aquell ampli període cronològic previ a la invenció de l'escriptura i saben definir-ne les fases, per bé que una sèrie de respostes n'exclouen l'Edat dels metalls. El 80% dels enquestats indiquen que a 1r d'ESO reberen temari de

Prehistòria, i un 42% del total també pensa el mateix per a 2n d'ESO; no obstant, només 37 dels 161 han escollit l'opció 2n de Batxillerat. Pel que fa a les etapes, el Paleolític (93%) i el Neolític (90%) són les més triades, mentre que un 16% dels 161 enquestats no recorda haver vist l'Edat dels metalls a les classes de Ciències Socials. Entre els mitjans emprats per a la docència el llibre de text torna a ser el més utilitzat, en el 94% dels casos. Les altres opcions són molt més minoritàries, despuntant tal vegada l'ús de material audiovisual (49%) i de presentacions fetes pel professor o professora.

Un 36% veuria com un fet positiu la inclusió de més continguts de Prehistòria, mentre que un 35% mostra indiferència; el 28% restant s'hi oposaria. Són unes xifres molt paritàries que no ens porten a resultats concloents, tal vegada ampliant la població enquestada les opcions es clarificarien. En relació a la qüestió dels continguts, gairebé un 60% dels enquestats els comprèn sense dificultats mentre que un 39% afirma tenir qualche mena de dificultat. Menys del 2% té problemes greus en l'adquisició dels coneixements de Prehistòria, tornant a posar de relleu que el temari no es presenta com a complicat a ulls de l'alumnat, si s'analitzen conjuntament els resultats de Batxillerat amb els d'ESO. Per acabar la primera part també es demanava sobre els coneixements de Prehistòria de les Illes Balears, on el 73%, àmplia majoria, afirma estar-ne informat.

A continuació es comenta la segona part de l'enquesta, sobre l'interès personal en la Prehistòria, disciplina que no atreu al 55% dels estudiants de Batxillerat que han fet l'enquesta. A quines raons addueixen per sostenir aquesta opinió?

1. *No em pareix avorrit però consider que no és necessari tenir un coneixement molt extens sobre aquest tema* (IES Ramon Llull, 2n de Batxillerat)
2. *Preferesc centrar-me en l'època actual. Sincerament m'importa molt poc el que va passar fa milions d'anys, no m'ajuda en res al meu dia a dia* (IES Ramon Llull, 1r de Batxillerat)
3. *Me resulta molt avorrit perquè m'agraden les coses útils i consider que aprendre aquestes coses que no passaran és inútil. M'agradaria no haver d'estudiar-ho* (IES Emili Darder, 2n de Batxillerat)
4. *No m'atreu personalment perquè les maneres de viure, el menjar i els habitatges no em criden tant l'atenció com el que pensaven, que no ho podem saber ja que no existia l'escriptura* (IES Son Pacs, 2n de Batxillerat)
5. *No hi ha cap avanç tecnològic* (IES Son Pacs, 2n de Batxillerat)

Aquí els alumnes consideren la Prehistòria com un passat llunyà que, com a tal, està excessivament desvinculat del món present (Resposta 2). Els que no hi tenen interès també pensen que ja han adquirit els coneixements suficients mínims (Resposta 1). Menció especial mereix la resposta 4, on l'enquestat pensa que l'estudi de la Prehistòria no es pot enfocar cap a les maneres de pensar, el considera molt descriptiu. Probablement un dels reptes de l'ensenyament de la Prehistòria hauria de

ser el d'inculcar a l'alumnat que, en efecte, una de les missions de l'Arqueologia és reconstruir l'univers mental de les societats a partir de la cultura material, que les dades recopilades van acompanyades d'una interpretació. Per contra, els que sí que tenen cert interès en la Prehistòria (45%) destaquen el valor de l'herència rebuda, la importància del paper jugat pels avantpassats. Amb tot, un 53% pensa que seria positiu rebre'n més continguts, front al 47% restant que opina el contrari.

En relació al contacte amb el patrimoni arqueològic, el 79% dels enquestats ha visitat qualque jaciment de les Balears, mentre que fora de l'arxipèlag només n'han visitat un 32%. Majoritàriament s'han realitzat entre una i cinc visites. Si bé els resultats es confirmen com a més positius que els dels alumnes d'ESO, torna a aparèixer el problema de la dificultat per recordar els llocs visitats. D'entre els més de 160 qüestionaris contestats únicament s'han recollit 40 mencions a jaciments concrets, 54 si es sumen les visites a “talaiots” i “navetes” en general. Entre els jaciments més repetits destaquen Altamira i la Naveta des Tudons, i en menor grau Atapuerca, Mèrida (teatre) i Pollentia. El gruix d'aquestes visites s'han realitzat amb l'escola o institut, detall que s'ha de destacar.

Per últim, a la tercera part de l'enquesta es demana una definició del concepte arqueologia. Del recull de contestacions a aquesta pregunta sobresurt la idea d'estudi dels jaciments i civilitzacions antigues. Algunes respostes apunten a l'estudi dels fòssils, però són minoritàries. Així mateix s'ha de recalcar que la immensa majoria d'alumnes de Batxillerat reconeix no haver rebut classes d'Arqueologia a l'institut, per la qual cosa cal considerar que, en aquest cas, la pregunta 4 no aporta gaire informació. Pel que fa a les etapes històriques a què es pot aplicar la metodologia arqueològica l'opció més escollida és la Prehistòria, encara que només li dóna suport un 78% del total d'enquestats; la Història Antiga (67,7%) també té bastant de pes, mentre que gran part dels alumnes consideren que l'arqueologia no té lloc en Història Moderna i Història Contemporània.

El 43% de participants en l'estudi creu que s'haurien d'impartir més classes d'Arqueologia a l'institut, front a un 26% que opina que no. El 31% restant mostra indiferència. Més concretament, un 42% afirma que li agrada l'arqueologia, el mateix percentatge al que li resulta indiferent. Un 10% expressa que no li agrada. Aquestes idees en certa manera entronquen amb les opinions reflectides al final de l'enquesta on els estudiants reclamen més sortides, realització d'activitats dinàmiques, complementarietat de material audiovisual, així com “presentacions de membres de la UIB” (IES Son Pacs, 2n de Batxillerat).

2.1.2- Enquestes de professorat

Aquest grup d'enquestes (Annex II) va enfocat al professorat d'ESO i Batxillerat que imparteix assignatures de Ciències Socials o Història d'Espanya i que ha acudit amb el seu grup d'alumnes al Taller Arqueòdrom del POTU de la UIB. L'objectiu que es persegueix aquí és el de comprovar la qualitat de l'ensenyament de la Prehistòria, intentant aproximar-nos als mètodes docents del professorat i a la seva manera de preparar i impartir les classes. Tan sols hem pogut disposar de 34 professors enquestats, de forma que la representativitat estadística dista d'estar assegurada; tanmateix, la informació que proporcionen ens permet apropar-nos a la realitat de la docència a l'aula. Els resultats d'aquest conjunt de qüestionaris es desglossen a l'Annex IV.

Es tracta de professors que imparteixen Prehistòria a 1r d'ESO i/o a 2n de Batxillerat (Ciències Socials o Història d'Espanya), mentre que alguns d'ells també ho han fet a 1r de Batxillerat a l'assignatura d'Història i cultura de les Illes Balears. Les etapes de la Prehistòria que ensenyen a l'aula amb més freqüència són el Paleolític, el Neolític i l'Edat dels metalls universals (88%). El Talaiòtic balear també gaudeix de bastant difusió (79%), mentre que les manifestacions de les grans fases a nivell nacional tenen menys seguiment (al voltant d'un 60% dels enquestats), ben igual que el Primer poblament i el Naviforme balears, només impartits per 21 dels 34 professors. En última instància, el Postalaiòtic és ensenyat a classe per poc més de la meitat dels enquestats. Això pot estar reflectint una confusió cronològica entre Talaiòtic i Postalaiòtic, explicant així que el primer tingui més predicament; tanmateix, no s'explica la relació percentual entre la fase talaiòtica i la resta d'etapes de la Prehistòria balear.

Un 53% afirma no impartir el temari de Prehistòria de 2n de Batxillerat, fet degut principalment a que no imparteixen l'assignatura; no obstant, els que sí que la donen argumenten que el temari és massa ampli, que no acostuma a sortir a Selectivitat o que no ho fan per manca de temps. Pel que fa a les estratègies educatives principals per a impartir el temari, independentment del curs, destaca com la més popular el llibre de text (97%) seguit per les visites guiades (53%) i les presentacions audiovisuals d'elaboració pròpia (44%). Tallers i d'altres recursos (Aula virtual, especialment) queden en un segon pla, posant de manifest la clara preponderància de la docència a través dels manuals escolars, la validesa dels quals s'examina en el següent apartat.

D'altra banda, el 68% dels professors enquestats considera que disposa de la suficient informació sobre la Prehistòria com per realitzar la seva tasca adequadament. En aquest sentit, l'àmplia majoria utilitza Internet i llibres per a preparar les classes, mentre que els canals de premsa divulgativa són menys explotats (35%), però tot i així preferits davant les revistes científiques que només 7 dels 34 reconeixen emprar. D'entre els recursos d'informació sobre Prehistòria que s'indiquen destaquen alguns llocs web sobre arqueologia de les Illes Balears, però crida l'atenció la

manca de referències a publicacions divulgatives o científiques concretes, de manera que es torna a recalcar el pes que assoleixen els llibres de text.

Un 82% dels enquestats afirma tenir interès personal en la Prehistòria, percentatge idèntic als que creuen que la formació d'aquesta matèria s'hauria de potenciar (front a un 18% que es conforma amb l'estat actual). Entre els partidaris de potenciar-la s'argumenta que interessa als alumnes, que és important conèixer el patrimoni arqueològic i que la investigació encara té incògnites per resoldre; els que creuen que la formació de la Prehistòria s'ha de deixar com està consideren que no hi ha temps material suficient com per dedicar-li més espai dins la docència. Tan sols 4 enquestats no han visitat mai cap jaciment arqueològic prehistòric de les Balears, els 30 restants sí ho han fet i citen com exemples alguns dels més coneguts: Capocorb Vell, Son Fornés, Naveta des Tudons, Ses Païsses, Son Ferrer... El gruix dels enquestats ha realitzat d'1 a 5 visites, però un 21% n'ha visitat de 5 a 10 i un altre 21% més de 20, confirmant la generalització de l'interès pel patrimoni.

En relació a l'Arqueologia, a la pregunta de si expliquen la metodologia arqueològica a classe 23 professors contesten que sí, mentre que 11 donen una resposta negativa. Els que sí que l'ensenyen ho fan essencialment a Ciències Socials de 1r d'ESO mitjançant sobretot els llibres de text, però també s'indiquen altres estratègies com les visites guiades o els tallers educatius. Així mateix, podem assenyalar que l'etapa històrica on més s'empra l'arqueologia com a font de coneixement històric és la Prehistòria (88%), seguida de la Història antiga (59%) i la Història medieval (38%); a Història Moderna i Contemporània no es fa pràcticament al·lusió a la disciplina arqueològica, fet que no resulta sorprenent.

Per últim, l'enquesta també contempla l'avaluació dels coneixements sobre la Prehistòria de les Illes Balears dels docents. En concret es centra en dues qüestions, periodització i cronologia. Els resultats revelen que de 24 enquestats que imparteixen docència sobre Prehistòria de Balears, un 63% empra la cronologia 5000-3000 a.C. per al Primer poblament proposada per William Waldren en què es contemplaria la convivència dels humans amb el *Myotragus*. Una de les opcions més respectades avui en dia, la que situa el Primer poblament en torn al III mil·lenni a.C. i descarta la convivència dels humans amb el *Myotragus*, és seguida tan sols pel 21% de docents (5), mentre que les cronologies *c.* 7000 a.C. i *c.* 4000 a.C. (Rosselló Bordoy) no tenen gaire predicació a l'aula. Aquestes xifres són coherents amb les respostes a la pregunta de quina seqüència cultural (periodització) usen, ja que el 68% empra el model de Waldren (Poblament inicial – Pretalaiòtic – Talaiòtic – Postalaiòtic). El 24% d'enquestats prefereix l'opció defensada per la UIB, mentre que només 2 docents segueixen el model ja desfasat i excessivament simplificat de Guillem Rosselló Bordoy (Pretalaiòtic – Talaiòtic).

A través de l'anàlisi de l'enquesta de professorat creim haver pogut recollir de manera succinta les estratègies docents i els coneixements de Prehistòria d'aquest col·lectiu. Els resultats evidencien una preferència per la impartició dels grans períodes de la Prehistòria i una relativa marginació dels continguts de la matèria de 2n de Batxillerat, fets que posen de relleu que els professors opten per la practicitat a l'hora de poder cobrir el desenvolupament del currículum. Tanmateix, això xoca amb les seves inquietuds, ja que en general demostren interès per la Prehistòria i pel patrimoni arqueològic, per bé que hi ha cert conformisme en torn a l'aprenentatge personal i a la preparació de les classes. Aquesta afirmació la derivam de la reduïda referència a l'ús de recursos i material de qualitat per informar-se i preparar la docència, que desemboca en una vinculació potent amb els continguts del manual escolar. Insistir en la constant formació del professorat en torn a la Prehistòria de les Balears esdevé fonamental, com s'extreu de les respostes a qüestions sobre periodització i cronologia que, en general, fan referència a models desfasats.

2.2- Anàlisi dels llibres de text

Un manual escolar pot ser entès com un conjunt de missatges codificats o una representació del coneixement vehiculada a partir de comunicacions determinades per la pedagogia (Escolano, 1998a: 20). Es tracta sens dubte d'una de les eines més potents a través de les quals els coneixements de l'acadèmia són transmesos a les aules d'educació primària i secundària, de manera que la seva influència damunt el gruix de la població és cabdal. És per això que consideram que entendre què comuniquen i com ho fan els llibres de text ens pot ajudar a percebre millor la concepció social de la Prehistòria i l'Arqueologia, ja que per a la major part de la població, en moltes ocasions, són l'única via de contacte amb aquestes disciplines. En aquest apartat ens centrarem, com s'ha apuntat abans, en l'anàlisi dels continguts referents a Prehistòria presents en els llibres de text de les principals editorials de Ciències Socials que empren els centres educatius mallorquins: Vicens Vives, Santillana i Anaya.

Segons Ruiz Zapatero i Álvarez-Sanchís (1997: 161), a partir de l'arribada de la democràcia a Espanya els continguts de Prehistòria als llibres escolars s'aborden “desde un marco geográfico universal”, deixant de banda la focalització exclusiva en el territori de l'estat espanyol per passar a definir les grans fases temporals i incloure qüestions fins aleshores absents com el procés d'hominització, el megalitisme... Igualment, el vocabulari emprat abandona valoracions subjectives interessades en favor de l'abstracció i es comencen a incorporar categories gràfiques d'indubtable valor pedagògic, com els mapes, quadres estadístics/cronològics o dibuixos (d'artefactes, de representacions de vida quotidiana...); ara bé, cal tenir en compte que les imatges dels manuals

escolars no són neutres. A grans trets, això és el que cal esperar dels llibres de text actuals, una informació rigorosa, actualitzada i global amb un discurs imparcial i un suport gràfic que, en tant que didàctic, ha d'implicar certa responsabilitat per part dels autors (Moser, 2009: 1049).

2.2.1- Editorial Vicens Vives

2.2.1.1- *Ciències Socials, Geografia i Història. Nou Cives 1 (Albet, Benejam, García, Gatell)*

En aquest manual escolar la Prehistòria hi és tractada des d'una perspectiva general (Tema 9) i també a partir del cas particular de les Illes Balears (Tema 12).

El Tema 9 (La Prehistòria) s'estén de la pàgina 136 a la 153 i està distribuït en 6 seccions que tracten hominització, Paleolític, art del Paleolític, Neolític, Edat dels metalls i prehistòria a la Península Ibèrica. Això s'acompanya d'un apartat d'exercicis i dues pàgines monogràfiques dedicades a la vida als assentaments neolítics a partir de l'exemple de Çatal Höyük. Òbviament es tracta d'aproximacions molt bàsiques a les principals característiques de la Prehistòria d'una forma fonamentalment descriptiva. En tant que s'explica de forma general, no s'ubiquen les manifestacions prehistòriques damunt l'espai. Abunden les referències a processos d'evolució tecnològica, entesos gairebé sempre com a successos intrínsecament positius. Tret de l'apartat de l'art de les caveres, pràcticament no hi ha interpretacions socials del significat dels “avenços” tecnològics, no hi ha connexió entre la cultura material i les implicacions simbòliques, socials o econòmiques que això comporta. La Prehistòria no pot ser entesa (almenys no únicament) com la història del progrés de la humanitat, un fet que, com s'ha vist, queda reflectit a les respostes dels alumnes en els qüestionaris.

En relació a les il·lustracions, cal apuntar que van molt vinculades al que s'ha indicat. Podem classificar en tres categories principals les imatges que el llibre empra per aprofundir en la comprensió del text: fotografies i dibuixos variats (cultura material, art rupestre, arquitectura...), representacions de la vida quotidiana i mapes. Els primers gairebé sempre fan al·lusió a estris, eines, processos de fabricació de materials (lítics, ceràmics)... reforçant aquesta idea de la importància tecnològica en el passat (Il·lustració 1), sense entrar a avaluar la significació social, ni tan sols funcional en alguns casos. Les representacions de la vida quotidiana (Il·lustració 2) mostren recreacions ideals de diferents accions: les tasques d'un campament paleolític, la vida a un poblat neolític, una comunitat elaborant bronze... Aquí convé assenyalar dues qüestions. D'una banda, podem considerar que la majoria de representacions en aquest manual escolar compleixen amb la premissa positiva de deixar al lector múltiples interpretacions respecte del que veu, no imposant una única manera de captar el missatge visual (Thomas, 2009: 12). Per altra banda, no obstant, el discurs visual no contribueix a trencar el denominat “tòpic androcèntric” que tradicionalment ha

acompanyat l'arqueologia (Lozano, 2011: 18). Les figures femenines queden tot sovint en un segon pla, realitzant feines senzilles i en certa mesura poc entretingudes, perpetuant així lectures actualistes i sexistes del passat que s'introdueixen en el procés d'aprenentatge de l'estudiant, possiblement de forma inconscient. Per últim, els mapes són una bona forma d'ubicar damunt l'espai els processos desenvolupats de forma succinta en el text.

El Tema 12 (pàgines 192-205) està dedicat a les Illes Balears, tractant-s'hi el Primer poblament, la cultura talaiòtica, l'arribada dels pobles colonitzadors i la colonització púnica d'Eivissa i Formentera amb les seves corresponents manifestacions funeràries i religioses. Pel que fa al tractament de la prehistòria balear (Mallorca i Menorca), el principal error que es detecta és l'ús d'una cronologia i una periodització molt desfasades. S'empren conceptes com “etapa arcaica” o “cultura pretalaiòtica” que les investigacions més recents ja consideren en desús. Malgrat la comunitat científica avui en dia encara no ha arribat a un punt de consens³, existeixen versions força més vàlides que les proposades en el llibre de Vicens Vives, on s'afirma que els primers humans arribarien a les Balears en torn al 7200 a.C. i el pretalaiòtic s'iniciaria cap al 3000 a.C. Les investigacions vigents propugnen que el poblament estable de Mallorca i Menorca s'ha de situar en algun moment del IV-III mil·lenni a.C. i que, al contrari del que s'afirma al manual escolar, l'extinció del *Myotragus* s'hauria pogut produir abans del definitiu establiment de les comunitats humanes (Guerrero i Calvo, 2011: 66-67; Gelabert, 2012: 15). Així mateix, ja no es contempla la validesa del terme “Pretalaiòtic” per tractar-se d'una denominació massa àmplia que abasta “entidades arqueológicas muy distintas”, i en canvi es proposa la seqüència de Naviforme o Bronze (Antic, Final i Transició) per cobrir el període c. 2000 – 900/800 a.C. (García *et alii*, 2007: 185-188).

El que cal avaluar més positivament de la secció de Prehistòria i Protohistòria de les Illes Balears és tot l'apartat de representació gràfica. Si a la part de Prehistòria general hi tenien una incidència forta els dibuixos d'eines i escenes de la vida quotidiana, aquí guanyen pes les imatges de jaciments arqueològics i arquitectura ciclòpia, ja es tracti de plànols o directament de material fotogràfic, on la mediació de l'artista és pràcticament nul·la, de manera que la interpretació de l'alumne pot partir d'un punt més neutre. A més, a la part de les activitats s'inclou un exercici relacionat amb la metodologia arqueològica (Il·lustració 3).

2.2.1.2- Història d'Espanya (Aróstegui, García, Gatell, Palafox, Risques)

De les 401 pàgines d'aquest llibre de text només 2 versen sobre Prehistòria, és a dir, un 0,5% del total del temari. Es tracta de la primera part del bloc referent a Les arrels històriques d'Espanya que

³ Especialment pel que fa al primer poblament, qüestió en discussió i sense resposta clara. A grans trets, en torn a la periodització de la Prehistòria balear trobam la postura de la UAB (Gelabert, 2012) i la de la UIB (Guerrero, 2007).

sota l'encapçalament de “La prehistòria peninsular” margina qualsevol forma de manifestació cultural prehistòrica existent a Canàries.

Així, es fa un repàs breu del Paleolític peninsular i, en menor mesura, de les comunitats neolítiques i les societats amb metal·lúrgia. Del Paleolític es parla de l'arribada dels humans a la Península Ibèrica, es fa una succinta explicació de les seves fases (Inferior/Superior) i s'exposen les característiques bàsiques de l'art rupestre peninsular (Cantàbric/Llevantí). Igualment, es fa al·lusió a una sèrie de jaciments rellevants, aspecte que no trobam en l'apartat de comunitats neolítiques, on només una caracterització genèrica de l'època i una distinció entre neolític inicial i neolític ple guien l'alumne en el coneixement d'aquesta etapa. Al darrer apartat s'expliquen els inicis del coure i l'aparició del megalitisme, posant especial èmfasi en la cultura de Los Millares. També es fa referència al Bronze, amb el referent de la cultura d'El Argar⁴, i una succinta menció a la cultura talaiòtica balear en conjunt i a les seves manifestacions arquitectòniques més destacades: talaiots, navetes funeràries i taules. S'esmenten, per cloure l'apartat, la cultura dels castres i l'arribada de les colonitzacions com a colofó a tot aquest món.

Les il·lustracions emprades són un quadre sobre l'evolució dels homínids, un mapa dels principals jaciments paleolítics peninsulars i fotografies de l'art rupestre i d'alguns objectes neolítics.

L'espai que la prehistòria ocupa en aquest llibre és totalment residual respecte del dedicat a l'Espanya contemporània, fet que va en consonància amb la distribució curricular de l'assignatura d'Història d'Espanya de Batxillerat. Això propicia que les explicacions siguin força breus, sense aprofundir en qüestions específiques de cap cultura arqueològica. Aquesta indefinició es manifesta en cronologies molt generals i escassa atenció a les formacions socials en detriment d'explicacions tecnològiques que poca informació aporten realment sobre la cultura arqueològica. Les interpretacions sobre distribució espacial, arquitectura i cultura material hi són pràcticament absents i l'aportació del llibre es limita a una aproximació descriptiva. A més, cal assenyalar l'errada d'assimilació cronològica de la cultura talaiòtica, que és adscrita a l'Edat del Bronze (c. 1700 a.C.).

Amb tot, la part més ben enfocada és la del Paleolític, on la síntesi del període està ben aconseguida i s'esmenten una sèrie de jaciments importants que poden ser ubicats gràcies al mapa que acompanya el text.

4 Que, per cert, al llibre de text apareix com El Algar (*sic*).

2.2.2- Editorial Santillana

2.2.2.1- *Geografia i Història 1r ESO (Grence, Vives, Adiego, Bellón, Fernández, López, Mut, Rubalcaba, Velilla, Zabaleta)*

A diferència del llibre de 1r d'ESO de Vicens Vives, aquí la Prehistòria universal i la Prehistòria de les Illes Balears es presenten juntes en una mateixa unitat, el Tema 8 (pàgines 172-199). La primera part, la més general, tracta el concepte de Prehistòria i el procés d'evolució/hominització de l'ésser humà, la vida al Paleolític, creences i art paleolítics, la Revolució del Neolític, l'Edat dels metalls i la Prehistòria en territori espanyol. Les explicacions, molt descriptives, s'acompanyen d'imatges (fotografies i dibuixos) que recreen la vida a la Prehistòria, predominant sobretot les primeres. Cal apuntar que tot l'aparell il·lustratiu es troba referenciat dins el text, vinculant la informació escrita amb la visual. A més, si bé és cert que hi ha un pes important de les imatges d'estris tecnològics, s'explica la funcionalitat d'aquests, se'ls dona un sentit i un paper dins la societat que els generà més enllà de presentar-los només com a gran consecució de la humanitat en el seu procés evolutiu (Il·lustració 4). En relació al paper de la dona a les recreacions hipotètiques, es pot afirmar que es troba quantitativament per darrere dels homes i sempre relegada a tasques domèstiques. Pel que fa a la qualitat del text, per bé que es tracta d'un nivell bàsic s'introdueixen algunes pinzellades de les característiques socials de cada etapa i, el que és més rellevant, no sempre s'afirma la informació categòricament, sinó que en diversos casos es dona compte indirectament de les possibles divergències existents en els discursos científics. El que l'arqueologia verifica gairebé mai és una veritat indiscutible, i pensam que és positiu que això s'inculqui als alumnes d'ESO donat que un dels mals que afecten a la percepció popular de la disciplina arqueològica resulta ser el desconeixement en torn a la metodologia i el procés d'investigació (Ruiz Zapatero, 2012: 55).

A la part final del tema hi ha 4 pàgines dedicades al coneixement de la Prehistòria de Balears, centrant-se principalment en Mallorca i Menorca. El manual de Santillana no fa un ús ni de la nomenclatura tradicional ni de la més actualitzada sobre les distintes fases cronològiques, de manera que no cau en errors però d'altra banda perd rigor en tant que pot evocar una concepció imprecisa del desenvolupament de la societat balear prehistòrica. En altres paraules, no hi ha una preocupació excessiva per delimitar les etapes sinó que s'incideix més en la formació social, l'habitatge, el món funerari... A diferència d'altres llibres de text escolars, en aquest es situa l'arribada dels primers pobladors en una cronologia bastant raonable i s'hi explicita que l'extinció del *Myotragus* és una qüestió que ha comportat discussió entre la comunitat arqueològica. No obstant, l'errada principal en què s'incorre és en situar l'inici de la construcció dels talaiots cap al 1800 a.C.; això sí, s'exposen dues hipòtesis, tant la de l'arribada dels Pobles de la mar (ja criticada

per Salvà, 1999) com la d'evolució interna de la pròpia cultura. El Postalaiòtic es presenta en una unitat distinta, el Tema 12 (“El territori d'Espanya a l'antiguitat”). Consideram que aquesta separació trenca la idea del que és la Prehistòria de les Balears, ja que hi ha cert consens en acceptar que l'Edat Antiga s'inicia a Mallorca i Menorca el 123 a.C. i que la fase postalaiòtica, malgrat presentar característiques autònomes, és pròpiament prehistòrica. Per últim, escau apuntar que la representació de les manifestacions prehistòriques a les Pitiüses és quasi inexistent.

2.2.2.2- *Història d'Espanya (Grence, Fernández, González, León, Ramírez)*

El tractament quantitatiu que rep la Prehistòria en aquest manual escolar també és prou reduït, ja que l'apartat de “La prehistòria de la península ibèrica”, englobat dins el primer bloc temàtic, ocupa tan sols quatre pàgines (10-13) de les 399 que té el llibre (1%). Els segles XIX i XX, en canvi, s'estenen per més de 150 pàgines, amb una distribució dels continguts molt més definida.

Com en el llibre de text de Vicens Vives, en primer lloc es parla de l'evolució del Paleolític ibèric (Inferior, Mitjà i Superior). Es fa incidència en els aspectes cronològics i en les distintes fases evolutives de l'*Homo*. Així mateix, s'apunten les característiques tecnològiques de cada una de les etapes, essencialment esmentant els tipus de tècniques lítiques però sense indicar en què consistien o quines implicacions comportaven a nivell social i econòmic. A més, tot això s'acompanya d'una secció d'aprofundiment sobre Atapuerca, on es representen les distintes parts del jaciment de forma molt visual i s'hi inclouen fotografies sobre algunes de les troballes més singulars. Creim que s'ha de valorar positivament en tant que complementa el tema i mostra la informació d'una manera clara i didàctica per a l'alumne.

La resta del contingut de Prehistòria es distribueix com en els altres manuals consultats, tractant-se molt breument les societats neolítiques, les cultures dels metalls i l'art rupestre, amb la clàssica distinció entre cantàbric i llewantí. Sobre la qüestió de l'art rupestre cal fer un incís, i és que aquesta secció ve acompanyada d'un petit quadre on s'indiquen, per bé que a un nivell bàsic, les diverses teories en torn a la funció i significat de les pintures. Aquest detall revesteix una importància determinada perquè l'explicació no es presenta com una veritat indiscutible. El llibre inculca la idea de que la investigació científica està en constant renovació, que potser no únicament hi ha una teoria vàlida sinó que es tracta d'un debat que avança. Aquest plantejament es referma en el manual quan s'afirma que “no existeix cap teoria exempta de crítiques”, intentant fer veure als estudiants que en Ciències Socials i Humanitats tot sovint no es pot parlar de realitats objectives, sinó que hi juga un paper important la interpretació de l'investigador.

2.2.3- Editorial Anaya

2.2.3.1- ESO 1. Geografia i Història (Burgos, Muñoz-Delgado)

La distribució dels continguts referents a la Prehistòria (Tema 7) és la següent: edats i fonts, origen i evolució de l'ésser humà, la vida en el Paleolític (característiques generals i art i societat), la vida en el Neolític, la vida en l'Edat dels metalls (característiques generals i art i societat), la Prehistòria a Espanya i Prehistòria de les Illes Balears. És un total de 25 pàgines (116-141).

El tractament qualitatiu de la Prehistòria universal segueix la mateixa línia que la resta de manuals consultats, on el text té una funció descriptiva i les qüestions que s'examinen són les clàssiques (hominització, art rupestre, megalitisme...). Els autors han decidit no donar tant de pes a les manifestacions tecnològiques, que si bé són esmentades no constitueixen l'eix vertebrador del tema. Així, guanya importància l'apartat social, malgrat la informació que es proporciona és bastant categòrica, impeding el foment del raonament crític de l'alumne. No obstant, el que és veritablement singular del llibre d'Anaya és la primera part del tema, on a mode introductori es defineixen les nocions bàsiques de la Prehistòria, s'estableix una cronologia (força rígida) i es parla de les fonts per al seu coneixement, això és, de la metodologia arqueològica (Il·lustració 6). Entendre qui són els especialistes que es dediquen a una tasca determinada i de quina manera la realitzen resulta clau per esborrar falses concepcions.

La part il·lustrativa està conformada per mapes, recreacions i fotografies, existint una certa paritat quantitativa entre les dues darreres. Cada etapa de la Prehistòria que s'explica al llibre va acompanyada d'un dibuix que representa una idealització d'escena de la vida quotidiana o algun procés de creació d'artefactes (talla de bifaç, fosa de metall...). Es representen conjuntament individus masculins i femenins, sense discriminació aparent. D'altra banda, els autors no han incorporat més que una fotografia d'un objecte tecnològic, una espasa de ferro, ja que tota la resta són imatges d'art rupestre i megàlits.

La Prehistòria de les Illes Balears, a la part final del tema, compta amb l'inconvenient d'usar una periodització novament desfasada, en tant que és subdividida en només tres fases: arcaica, pretalaiòtica i talaiòtica. Els autors daten el Primer poblament en torn al 3000 a.C. però precisant que no hi ha unanimitat en l'acceptació d'aquesta cronologia; tanmateix s'afirma que els primers pobladors vivien de la caça del *Myotragus*. El llibre també dóna a entendre que el desenvolupament de la societat illenca esdevingué únicament pel contacte amb altres cultures mediterrànies. Així mateix, es defensa la teoria de que el Talaiòtic tengué inici cap el 1300 a.C. a causa de l'arribada de nous habitants procedents de la Mediterrània oriental, perspectiva que avui en dia té bastants detractors. Les il·lustracions d'aquesta part són fotografies (monuments, estatuetes, *Myotragus*) i un

mapa on hi ha ubicats alguns dels jaciments més importants de les Balears.

2.2.3.2- *Història d'Espanya* (García de Cortázar, Donézar, Valdeón, Del Val, Cuadrado, Gamazo)

Els autors d'aquest llibre d'Història d'Espanya dediquen 6 pàgines (11-16) d'un total de 438 al “Substrat prehistòric” de la Península Ibèrica. Com és habitual, els continguts són el Paleolític peninsular (espècies i tipus humans, cultures del Paleolític, Mesolític), la Revolució neolítica i l'Edat dels metalls (Edat del coure, Edat del bronze).

En un espai tan reduït l'aproximació no pot ser més que descriptiva, esmentant-se els trets bàsics a nivell de cronologia, cultures arqueològiques i característiques tecnològiques i socials. Qualitativament el manual d'Anaya no difereix gaire dels de les altres editorials, si bé tal vegada aprofundeix més en el tractament del Paleolític, on la informació apareix més completa; la resta de fases de la Prehistòria peninsular són caracteritzades de forma molt general. Es poden ubicar dos tipus d'il·lustracions, aquelles que són creades amb un propòsit didàctic (esquema de l'evolució dels homínids, mapes) i aquelles que són fotografies. No hi ha dibuixos de representacions hipotètiques, per bé que s'inclou una imatge de la recreació de les cabanes paleolítiques de la Fundación Atapuerca. Per últim, al final del llibre, s'afegeix un índex cronològic de la Història d'Espanya que també inclou les fases de la Prehistòria.

Cal fer notar, com bé indica López Ambite (2000: 348), que els manuals escolars no solen explicitar la bibliografia consultada per a la seva elaboració en els llibres dels alumnes, i el present exemplar d'Anaya no n'és una excepció⁵. Resulta evident que el llibre de text no és una publicació científica d'elevat rigor i que a l'educació secundària generalment no es fa ús de bibliografia específica, però s'ha de convenir que al nivell de 2n de Batxillerat l'alumne interessat ja estaria capacitat per accedir a algunes obres de referència bàsiques. Durant la realització d'aquest treball no ha estat possible accedir als materials didàctics que les editorials preparen per al professorat, de manera que no s'ha pogut comprovar la validesa de la bibliografia emprada.

2.3- Anàlisi dels plans d'estudis

Els plans d'estudis actuals queden regits a nivell estatal pel que dictamina el Reial Decret 1105/2014, que es troba publicat al Butlletí Oficial de l'Estat del 3 de gener de 2015 (núm. 3). Les particularitats autonòmiques del currículum educatiu es recullen als decrets 34/2015 (ESO) i 35/2015 (Batxillerat), tal com es publicà al Butlletí Oficial de les Illes Balears de 16 de maig de 2015 (núm. 73).

⁵ Una mostra del cas oposat la trobam, per exemple, en la *Història de les Illes Balears* de l'Editorial Moll (2003).

Resulta evident que aquestes són les línies d'actuació oficials, el marc teòric del currículum. Per comprendre globalment la qualitat de la docència de la Prehistòria no podem deixar de tenir en compte l'actuació del professorat, un factor més difícil de detectar amb les nostres capacitats de valoració. Suposant que la major part dels docents s'adeqüen més o menys al que es planteja en els plans d'estudis, a continuació es realitza una anàlisi del lloc que hi ocupen la Prehistòria i l'Arqueologia.

2.3.1- Currículum d'ESO

L'ensenyament de la prehistòria a ESO s'engloba a dins el Bloc 3 (La Historia) de la matèria de Geografia i Història, la qual és impartida tant al primer cicle com al quart curs. S'estudia partint de la premissa de que les disciplines de Geografia i Història són dos eixos estructurals per al coneixement de les societats, fet indispensable per a comprendre el funcionament del món actual. Ara bé, la prehistòria en concret només es dona al primer curs, en tant que la Història del currículum de secundària s'estudia atenent a “un criteri cronològic a lo largo de los dos ciclos de la ESO”⁶. És, per tant, la primera part d'una assignatura on s'estudia un període cronològic ampli que s'estén fins al segle XVII. Al segon cicle (quart curs) la divisió per blocs de la matèria queda bastant més definida, existint fins a 10 blocs concrets que es corresponen cada un a un tema d'Història determinat.

Pel que fa als continguts de prehistòria, el BOE els distribueix en: evolució de les espècies i hominització, periodització de la Prehistòria, Paleolític (etapes, característiques...) i Neolític (revolució agrària, sedentarisme, organització social...). Els criteris d'avaluació corresponents a la disciplina prehistòrica comprenen de l'1 al 10⁷ i contemplen diversos aspectes, posant especial èmfasi en la capacitat de l'alumnat per distingir etapes i identificar característiques; també cal destacar la inclusió dels conceptes de diacronia i sincronia de la Història.

El que assenyala el BOIB⁸ per al cas particular de l'ESO a les Illes Balears és pràcticament idèntic a l'establert al BOE. L'única diferència radica en els continguts, ja que senzillament s'indica que s'ha d'impartir “La cultura talaiòtica a les Illes Balears” dins l'apartat del Neolític. Aquest fet no altera els criteris d'avaluació ni els estàndards d'aprenentatge avaluables, que imiten la línia estatal (al manco a nivell teòric).

En general el paper de la Prehistòria al primer cicle està ben representat, però el fet de que el currículum s'imparteixi de forma cronològica n'exclou la presència al quart curs. Cal valorar

6 BOE 3/1/2015. Pàgina 297.

7 BOE 3/1/2015. Pàgina 300.

8 BOIB 16/5/2015. Pàgina 25079.

positivament l'extensió que hi té a 1r d'ESO, però que estigui al començament de l'ensenyament secundari obligatori força que els coneixements que es veuen a classe no revesteixin una complexitat excessiva. Els exàmens, exercicis, treballs i continguts de primer cicle són necessàriament més elementals que al quart curs, en tant que l'alumne de quart ha pogut desenvolupar unes competències i unes capacitats més avançades, fet que li permet comprendre amb major claredat determinats aspectes. En altres paraules, els continguts didàctics de la Prehistòria no tenen per què ser intrínsecament més *senzills* que els de la Història Moderna o Contemporània, i no obstant l'estructura curricular actual *obliga* a rebaixar el grau de dificultat del discurs, en tant que s'ha d'adaptar per a la comprensió d'estudiants de 12 anys procedents de l'Educació Primària. En aquest sentit, si bé s'ha de reconèixer la validesa del model vigent (estructura cronològica), creim que escau valorar la possibilitat de distribuir els continguts d'Història a l'ESO en funció d'un criteri temàtic: història política, història econòmica, història social, història cultural, història tecnològica... L'estudi seria transversal, veient-se en un mateix curs l'evolució de les formes socials (per exemple) al llarg de la història. D'aquesta manera la dificultat radicaria en l'àrea conceptual determinada, i no s'hauria de regular el nivell de complexitat de la fase històrica en sí.

En relació a l'Arqueologia, no forma part del programa de cap assignatura com a temari. Només a l'assignatura de Llatí (4t ESO) es manifesta en reiterades ocasions la importància de conèixer el patrimoni arqueològic, així com la necessitat de conservar-lo.

2.3.2- Currículum de Batxillerat

La presència de la prehistòria al Batxillerat pràcticament es limita a l'assignatura comuna d'Història d'Espanya, de segon curs. En concret, està encabida dins el Bloc 1 (La Península Ibérica desde los primeros humanos hasta la desaparición de la monarquía Visigoda)⁹. Els continguts són l'evolució del Paleolític al Neolític, la pintura cantàbrica i la valenciana, la importància de la metal·lúrgia i, per al cas de Balears, novament la cultura talaiòtica¹⁰. Pel que fa als criteris d'avaluació, el primer bloc en contempla un de sol, bastant general: “Explicar las características de los principales hechos y procesos históricos de la península Ibérica desde la prehistoria hasta la desaparición de la monarquía visigoda, identificando sus causas y consecuencias”¹¹.

Amb un enfocament distint, la prehistòria també s'insereix dins el temari de l'assignatura de Fonaments de l'art I, del primer curs del Batxillerat artístic. Dins el Bloc 1 (Els orígens de les

9 BOE 3/1/2015. Pàgina 322.

10 BOIB 16/5/2015. Pàgina 25470.

11 BOE 3/1/2015. Pàgina 322.

imatges artístiques) s'estudien l'art rupestre europeu (pintura i escultura) i les construccions megalítiques. Així mateix, a la Comunitat autònoma de les Illes Balears s'inclou com a part del currículum la Cultura talaiòtica balear¹². Malgrat s'especifica la necessitat d'inculcar a l'alumne que les creacions artístiques no s'entenen fora de la contingència històrica que les ha generat, el que aquesta assignatura pretén no deixa de ser una aproximació des de l'àmbit de l'art que, a més, obvia manifestacions artístiques extraeuropees.

Al currículum de l'assignatura de segon de Batxillerat d'Història de l'Art no s'hi contempla la impartició de temari vinculat amb la prehistòria.

En definitiva, l'única assignatura comuna al Batxillerat on l'alumnat rep temari relacionat amb la prehistòria és Història d'Espanya. Per bé que el pla d'estudis emfatitza la rellevància de les fases anteriors, el cert és que l'espai relatiu que ocupa la Història Contemporània no és equivalent al seu pes cronològic. D'aquesta manera, tota la matèria compresa entre el Paleolític i l'Alta Edat Mitjana queda reduïda a un únic bloc, mentre que el període que va de la Crisi de l'Antic Règim a l'arribada de la democràcia a Espanya s'estén del Bloc 5 al Bloc 12. Ja no és només el reduït espai curricular assignat a la prehistòria, sinó el fet que se l'assimila a una sèrie d'etapes que res hi tenen a veure i que conjuntament són enteses com a “preparació” de la contemporaneïtat (“arrels històriques”). És cert que quan més ben definit queda l'estat espanyol a nivell polític és a partir del segle XIX, però això no és suficient justificació per marginalitzar les manifestacions socials i culturals prèvies a l'aparició de l'escriptura en territori hispànic. La Història d'Espanya no pot ser entesa únicament en els seus vessants polític i econòmic.

L'Arqueologia en sí mateixa no forma part de cap assignatura ni és impartida dins el temari general de Batxillerat. En tant que eina instrumental específica, no té lloc dins el currículum més que en certs aspectes puntuals. Per exemple, a les assignatures de Llatí i Grec es valora positivament com a estàndard d'aprenentatge la identificació de restes arqueològiques “conegudes per la seva rellevància històrica”¹³; igualment, com a objectiu específic de la matèria de Llatí es proposa acostar la significació del patrimoni arqueològic romà a l'estudiant. Per altra banda, dins l'assignatura de Física es reconeix que l'alumne ha de ser capaç de valorar l'aplicació de l'energia nuclear dins el camp de la datació arqueològica¹⁴. A l'assignatura d'Història de l'Art s'estudien algunes restes arqueològiques importants, però novament des d'una perspectiva artística.

Cal incidir encara en una altra qüestió vinculada amb la impartició de la disciplina prehistòrica a Segon de Batxillerat: la de la inexistència de la prehistòria a la Selectivitat. Actualment, a l'examen d'Història d'Espanya de les Proves d'accés a la universitat de la UIB la

12 BOIB 16/5/2015. Pàgina 25407.

13 BOIB 16/5/2015. Pàgina 25462 i 25512.

14 BOIB 16/5/2015. Pàgina 25398. Criteri d'avaluació 14 del Bloc 6 (Física del Segle XX).

Prehistòria no es contempla dins el temari susceptible de ser avaluat, en tant que el primer punt dels blocs de continguts s'inicia amb "Els pobles preromans, situació geogràfica i trets essencials". L'exclusió de la prehistòria del temari de les PAU repercuteix naturalment en la forma en què es veu durant el curs, causant que en ocasions ni tan sols s'ensenyi a l'aula.

3- Conclusions

Al llarg de les pàgines precedents hem intentat una aproximació a l'ensenyament de la Prehistòria a l'educació secundària a Mallorca a través de l'aplicació d'una triple metodologia (enquestes, llibres de text i plans d'estudis). Sintetitzar cada una de les parts per separat resultaria reiteratiu, però escau fer una conclusió global per comprovar la hipòtesi plantejada a l'inici. Puntualitzar les problemàtiques esdevé igualment cabdal, ja que si desconeixem quins són els defectes de l'ensenyament difícilment podrem intentar oferir solucions per a la seva millora.

La Prehistòria dins l'ensenyament secundari obligatori té una bona representació a 1r curs, mentre que l'espai que ocupa a Batxillerat és, a nivell teòric, insuficient, i a la pràctica inexistent, en moltes ocasions. Les raons que s'addueixen per justificar la manca de pes de la disciplina prehistòrica no poden ser valorades com a criteris vàlids, és més que discutible que la Història Contemporània sigui intrínsecament més important ni que revesteixi més dificultat que la Prehistòria per a l'alumnat. Abans ja hem expressat la nostra opinió en torn a la distribució dels continguts i matèries segons marquen els plans d'estudis vigents. D'altra banda, l'Arqueologia no té cabuda en el sistema educatiu actual i únicament es veu a l'aula a través d'escadusseres referències en els llibres de text, per pròpia voluntat del professor o a través de la realització de tallers didàctics totalment complementaris.

La docència de la Prehistòria presenta unes característiques que s'adeqüen al grau de dificultat requerit per a un nivell d'educació bàsica. Aquest fet articula el seu discurs, excessivament descriptiu i on encara hi tenen molt de pes les explicacions tecnològiques, actualistes i evolutives, com reflecteixen les enquestes d'alumnat i l'anàlisi dels llibres de text. Tot això comporta que la Prehistòria s'ensenyi com a "passa prèvia", preparació de quelcom més complex dins la successió d'etapes que és la Història a ESO. En moltes ocasions l'estudiant potser no copsi la Prehistòria com a entitat en tant que no s'intenta veure què amaga més enllà de la pura evolució de l'espècie humana cap una major complexitat. Sens dubte l'actual forma d'explicar la Prehistòria no afavoreix a explotar tots els valors de què aquesta disposa, malgrat l'ESO és el terreny propici per fomentar-los al temps que es trenquen els falsos estereotips que genera la percepció pública de l'Arqueologia (Ruiz Zapatero, 2010: 176; Javaloyas i Galmés, en premsa). Així mateix, l'institut és un àmbit

immillorable per sensibilitzar l'alumnat envers el patrimoni, però els resultats de les enquestes ens mostren un panorama certament decebedor en aquest sentit. No cal oblidar que el coneixement del patrimoni pot servir per fer reflexionar l'estudiant en torn a una sèrie de valors com la identitat, el turisme, la cultura de la pau o el medi ambient (Henson *et alii*, 2006: 36).

Afortunadament l'educació avui en dia no es deu a uns interessos polítics determinats, al manco no de forma deliberada, i resulta força asèptic en multitud d'aspectes, per bé que de forma latent és innegable que combrega amb un *statu quo* imperant. No obstant, no podem deixar de lamentar que l'ensenyament de la Prehistòria es cenyeixi a uns mètodes tan descriptius i estàtics. Coincidim amb Javaloyas i Galmés (en premsa) quan es demanen “Why is there still an emphasis on knowledge and not on how this knowledge is built?”. En efecte, hi ha un excessiva preocupació pels continguts i una manca d'impuls de la capacitat crítica. Som conscients de que la Secundària no és el marc corresponent per inculcar els mètodes d'investigació en Història, però hauria de ser indispensable intentar fer veure a l'alumne que la ciència no és tancada. Els discursos presents en el seu ensenyament són tan sols una versió, una perspectiva adaptada i amb pretensió didàctica que en cap cas és inequívoca. La ciència té tota una complexitat al darrere que la fa avançar, una multiplicitat de perspectives que s'entrecreuen i deriven en debats i enriquiment dels discursos. A la conclusió d'aquest treball tenim la impressió de que aquesta enorme complexitat tan sols s'intueix de forma tímida en alguns llibres de text, però l'alumne hauria d'entendre que poques veritats són inamovibles. En aquest sentit, pensam que la Prehistòria i l'Arqueologia poden oferir diverses alternatives per potenciar l'esperit crític de l'alumne, a l'hora que copsarien una nova forma d'entendre la realitat¹⁵.

Arran d'això cal reflexionar en torn a noves vies d'ensenyar la Prehistòria i l'Arqueologia de forma complementària al que s'ensenyava dins l'aula i en els llibres de text, ja que com ha quedat palès als qüestionaris, la major part de l'alumnat veuria amb bons ulls la inclusió d'activitats que dinamitzessin la seva docència. Entenem que és més viable intentar plantejar solucions externes a allò proposat en els plans d'estudis, la reestructuració dels quals comportaria un projecte d'envergadura. Així doncs, què s'hauria d'implementar a l'institut, ja es tracti d'activitats a l'aula o fora? El patrimoni arqueològic de Mallorca està conformat per més de 3000 jaciments, una riquesa ineludible que ha de ser acostada a l'alumnat, especialment a aquell procedent de fora de l'illa que com demostren les enquestes té un major desconeixement de l'arqueologia mallorquina. S'han de plantejar visites al camp per establir contacte directe amb la Prehistòria balear, les quals poden ser

15 Valors de tolerància, respecte, comprensió... poden ser adquirits a través del contacte amb el passat. Per exemple, en els darrers temps la política Anna Gabriel ha posat en qüestió el model tradicional de família (nuclear). Una idea que per a molts podria resultar trencadora, no hauria de sorprendre a tota aquella persona amb uns coneixements sobre l'estructura social d'altres cultures (no necessàriament prehistòriques).

http://www.ara.cat/politica/Anna-Gabriel-Em-satisfaria-collectiu_0_1574842688.html [12/5/2016].

fàcilment complementades amb sessions a museus. Llodrà (2016: 51-54) proposa diverses experiències didàctiques relacionades amb la Prehistòria universal i mallorquina que poden ser dutes a terme a l'aula i que valorem positivament; igualment, al personal docent de Ciències Socials a 1r d'ESO li recomanem la consulta del número 4 de la revista *Treballs d'Arqueologia* (1996) dedicat a "Arqueologia i ensenyament" on hi ha diverses aportacions interessants com les d'Ojuel o Bardavio *et alii*. Els CBA Research Reports són un exemple a seguir, una iniciativa necessària perquè com diu el propi editor, cal involucrar els arqueòlegs en l'ensenyament de l'Arqueologia: "it is the only way to ensure that children are taught accurate and up-to-date archaeology" (Cracknell, 1986: 1). No podem deixar d'esmentar iniciatives preses per entitats com el Museu arqueològic de Son Fornés, les activitats per a joves organitzades pel Projecte Closos o els tallers d'Aldarq Arqueologia Imaginativa on s'intenta vincular el passat amb el present. Per últim, cal recalcar la importància de la pràctica en experiències arqueològiques a través de tallers educatius (García *et alii*, 2011; Javaloyas *et alii*, 2013; Javaloyas, 2013; Javaloyas i Galmés, en premsa), la validesa dels quals esperem haver pogut constatar parcialment mitjançant l'elaboració del present treball. Dins tot aquest procés el reciclatge del personal docent ha de ser també una peça clau.

Una darrera reflexió ens porta a demanar-nos qui ha de ser el responsable d'implementar totes aquestes i altres propostes. De qui depèn la qualitat de l'ensenyament de la Prehistòria i l'Arqueologia a Secundària, dels professors o dels arqueòlegs? Fins quin punt es pot deslligar l'acadèmia del món exterior, de la societat a què es deu? A mode de raonament final, concloem apuntant que ambdues parts són igualment responsables. Com s'indicava a l'inici, les institucions acadèmiques i els arqueòlegs avui en dia han d'estar predisposats a transmetre els seus coneixements i investigacions a la resta de la societat (*public archaeology*). Per la seva part, el professorat s'ha de mostrar receptiu i disposat a millorar les seves prestacions. Només així s'assoliran les millores que l'ensenyament de la Prehistòria i l'Arqueologia requereix.

Bibliografia

- ALMANSA, J. (2006) "La imagen popular de la Arqueología en Madrid". *ArqueoWeb, revista sobre arqueología en Internet*, 8(1).
- ASCHERSON, N. (2004) "Archaeology and the British Media". Dins MERRIMAN, N. (ed.) (2004) *Public Archaeology*. Routledge.
- BEAS, M. i MONTES, S. (1998) "El boom de la edición escolar: producción, comercio y consumo de libros de enseñanza". Dins ESCOLANO, A. (coord.) (1998) *Historia ilustrada del libro escolar en España: de la posguerra a la reforma educativa*, 73-102.

- BARDAVIO, A. (1999) *L'arqueologia prehistòrica a l'ensenyament obligatori de l'estat espanyol: història i perspectives*. Tesi doctoral UAB.
- BARDAVIO, A. i GONZÁLEZ MARCÉN, P. (2003) *Objetos en el tiempo. Las fuentes materiales en la enseñanza de las ciencias sociales*. ICE Universitat de Barcelona, Barcelona.
- BARDAVIO, A.; C. GATELL i P. GONZÁLEZ MARCÉN (2004) "Is archaeology what matters? Creating a sense of local identity among teenagers in Catalonia". *World Archaeology*, vol. 36, London, New York, Routledge, 261-274.
- CALVO, M. i GUERRERO, V. M. (2007) "Los primeros indicios de ocupación humana en las Baleares". Dins GUERRERO, V. (coord. y ed.) (2007) *Prehistòria de las Islas Baleares. Registro arqueológico y evolución social antes de la Edad del Hierro*. Oxford, BAR International Series 1690.
- (2011) "De los primeros indicios de la ocupación humana en las Baleares hasta la Edad del Bronce". Dins CALVO, M. i AGUARELES, A. (coords.) (2011) *Calvià. Patrimonio cultural (vol. 1)* (p. 63-88). Ajuntament de Calvià, Palma.
- CARVAJAL, Á.; HERNANDO, C.; DE SOTO, M. i C. TEJERIZO (2011) "El síndrome de Indiana Jones. La imagen social del arqueólogo". *Estrat Crític. Revista d'Arqueologia*, 5.
- CRACKNELL, S. (1986) "Introduction". Dins CRACKNELL, S. i CORBISHLEY, M. (eds.) (1986) *Presenting Archaeology to young people. CBA Research Report*, 64.
- DÍAZ-ANDREU, M. i MORA, G. (1995) "Arqueología y política: el desarrollo de la arqueología española en su contexto histórico". *Trabajos de prehistoria*, 52 (1), 25-38.
- ESCOLANO, A. (1998a) "La segunda generación de manuales escolares". Dins ESCOLANO, A. (ed.) (1998) *Historia ilustrada del libro escolar en España. De la postguerra a la reforma educativa*. Fundación Germán Sánchez Ruipérez, Madrid, p. 20-47.
- (1998b) "Texto e iconografía. Viejas y nuevas imágenes". Dins ESCOLANO, A. (Ed.) (1998) *Historia ilustrada del libro escolar en España. De la postguerra a la reforma educativa*. Fundación Germán Sánchez Ruipérez, Madrid, p. 125-147.
- ETZKOWITZ, H. (2004) "The evolution of the entrepreneurial university". *International Journal of Technology and Globalisation*, 1, 64-77.
- ETZKOWITZ, H.; WEBSTER, A.; GEBHARDT, C. i CANTISANO, B. R. (2000) "The future of the university and the university of the future: evolution of ivory tower to entrepreneurial paradigm". *Research policy*, 29(2), 313-330.
- ETZKOWITZ, H. i LEYDESDORFF, L. (2000) "The dynamics of innovation: from National Systems and 'Mode 2' to a Triple Helix of university–industry–government relations". *Research policy*, 29(2), 109-123.

- FERNÁNDEZ MARTÍNEZ, V. M. (2000) *Teoría y método de la arqueología*. Síntesis, Madrid.
- GALANIDOU, N. i DOMMASNES, L. H. (eds.) (2007) *Telling children about the Past. An Interdisciplinary Perspective*. Michigan, International Monographs in Prehistory, Ann Arbor.
- GARCÍA, J.; GORNÉS, S.; CALVO, M.; GUERRERO, V. M. (2007) “El Bronce Antiguo. Aldeas naviformes y arranque de la jerarquización social”. Dins GUERRERO, V. M. (coord. y ed.) (2007) *Prehistòria de las Islas Baleares. Registro arqueológico y evolución social antes de la Edad del Hierro*. Oxford, BAR International Series 1690.
- GARCÍA, J.; JAVALOYAS, D.; ALBERO, D. i CALVO, M. (2011) “El aprendizaje en grupo fuera del aula: los talleres didácticos de arqueología”. Uninvest 2011. III Congrés internacional. L'autogestió de l'aprenentatge.
- GELABERT, L. (2012) *Circulació i consum de mercaderies a la Prehistòria Balear. El cas de Son Fornés (Mallorca) a partir de la materialitat amfòrica*. Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona.
- GUERRA, P.; ALMANSA, J. i VIZCAÍNO, A. (2014) “El impacto social de la arqueología por medio de la Literatura: algunos ejemplos prácticos”. *Tejuelo. Revista de Didáctica de la Lengua y la Literatura*. Monográfico nº 9 - Actas del I Congreso de Educación y Socialización del Patrimonio en el Medio Rural.
- HAMILAKIS, Y. (2004) “Archaeology and the politics of pedagogy”. *World Archaeology*, 36 (2), 287-309.
- HENSON, D.; BODLEY, A. i HEYWORTH, M. (2006). “The educational value of archaeology”. Dins MARQUET, J.C.; PATHY-BARKER, C. i COHEN, C. (eds.). (2006) *Archaeology and education: from primary school to University*. British Archaeological Reports 1505, Archaeopress, Oxford, p. 35-39.
- HERNÁNDEZ DESCALZO, P.J. (1997). “Luces, cámara, ¡Acción!: Arqueología: Toma 1”. *Complutum*, 8, 311-334.
- HOLTORF, C. (2005) *From Stonehenge to Las Vegas, Archaeology as Popular Culture*. Alta Mira Press, Walnut Creek.
- (2007) *Archaeology is a brand! The meaning of archaeology in contemporary popular culture*. LeftCoastPress, Walnut Creek.
- JAVALOYAS, D. (2013). “Aprendiendo a través de la basura. Una experiencia educativa en arqueología”. *Iber. Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia*, 75, 90-96.
- JAVALOYAS, D.; CALVO, M.; ALBERO, D. i GARCÍA, J. (2013) “Desmuntant el Dr. Jones: didàctica de la prehistòria i l'Arqueòdrom Campus-UIB”. *Innov[IB]. Recursos i Recerca Educativa de les Illes Balears*, 3, 94-105.

- JAVALOYAS, D. i GALMÉS, A. (en premsa). “Archaeology studies dinosaurs, right? Teaching archaeology to high school students”.
- KRISTIANSEN, K. (2008) “Should archaeology be in the service of 'popular culture'? A theoretical and political critique of Cornelius Holtorf's vision of archaeology”. *Antiquity*, 82 (316), 488-490.
- LLODRÁ, J. J. (2016) “Una aproximación a la prehistoria”. *Iber. Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia*, 83, 50-55.
- LÓPEZ AMBITE (2000) “La arqueología en la educación secundaria”. *Innovación educativa*, 10, 343-352.
- LOZANO, S. (2011) “El hombre es la medida de todas las cosas. El tópico androcéntrico en Arqueología y las alternativas metodológicas feministas”. *Estrat Crític*, 5 (3), 18-29.
- MENESES, M. D. (2003-2004) “Prehistoria investigada, prehistoria divulgada. Tratamiento periodístico del acervo prehistórico y arqueológico en prensa diaria”. *Espacio, Tiempo y Forma Serie I, Prehistoria y Arqueología*, 16-17, 357-371.
- MOSER, S. (2009) “Archaeological Representation: the consumption and creation of the past”. Dins CUNLIFFE, B.; GOSDEN, C. i JOYCE, R. A. (eds.) (2009) *The Oxford handbook of Archaeology*. Oxford University Press, Oxford, p. 1048-1077.
- RUIZ ZAPATERO, G. (1997) “Héroes de piedra en papel: la Prehistoria en el cómic”. *Complutum*, 8, 285-310.
- (2010) “Los valores educativos de la prehistoria en la enseñanza obligatoria”. *MARQ. Arqueología y Museos*, 4, 161-179.
- (2012) “Presencia social de la arqueología y percepción pública del pasado”. Dins FERRER, C. i VIVES-FERRÁNDIZ, J. (coord.) (2012) *Construcciones y usos del pasado: patrimonio arqueológico, territorio y museo: Jornadas de debate del Museu de Prehistòria de València*, 31-73.
- RUIZ ZAPATERO, G. i ÁLVAREZ-SANCHÍS, J. R. (1997) “Prehistoria, texto e imagen. El pasado en los manuales escolares”. *ARX*, 2-3, 149-165.
- RUIZ ZAPATERO, G. i MANSILLA, A. (1999) “L'arqueologia en els mitjans de comunicació. Materials per a una reflexió crítica sobre la divulgació del passat”. *Cota Zero*, 15, 42-62.
- SALVÀ, B. (1999) “¿Pueblos del Mar en la cultura Talayótica? Un estado de la cuestión”. *Gerión*, 17, 79-104.
- SCHNITZLER, B. i SCHNITZLER, F. (dirs.) (2006) *Archéopub: la survie de l'Antiquité dans les objets publicitaires*. Musées de Strasbourg, Estrasbourg.
- TEJERIZO, C. (2011) “Arqueología y cine: distorsiones de una ciencia y una profesión”. *El futuro del pasado: revista electrónica de historia*, 2, 389-406.
- THOMAS, G. (2009) “Images of the Past: illustrating and imagining archaeology”. *EuroREA*, 6, 8-12.

Annex I – Model enquesta alumnat

ENQUESTA. ENSENYAMENT DE LA PREHISTÒRIA I L'ARQUEOLOGIA

Informació personal i del centre

- 1- Escola/Institut _____
2- Curs _____
3- Nom i cognoms _____
4- Edat _____ 5- Sexe Home _____ Dona _____
6- Lloc de naixement (País, Província, Ciutat) _____
7- Quants anys dus a la teva escola/institut? _____
8- Has realitzat el taller de l'Arqueòdrom a la UIB? Sí _____ No _____

Primera part: aprenentatge de la prehistòria

1- Podries resumir en dues línies què és, per a tu, la Prehistòria?

2- T'han ensenyat Prehistòria a classe? Indica a quin curs (pots marcar-ne més d'un):

- a) 1r ESO b) 2n ESO c) 3r ESO
d) 4t ESO e) 1r Batxillerat f) 2n Batxillerat.
g) No n'he rebut

3- A quina assignatura/es?

4- Series capaç d'indicar quins períodes de la Prehistòria has vist a classe?

- a) Paleolític b) Neolític c) Edat dels metalls.

5- Amb l'ajuda de quins mitjans t'han impartit les classes de Prehistòria?

- a) Llibre de text
b) Visites guiades (a jaciments, museus...)
c) Tallers
d) Presentacions fetes pel professor
e) Material audiovisual (pel·lícules, documentals...)
f) Altres. Per favor, especifica _____

6- T'agradaria tenir més classes sobre Prehistòria a l'escola/institut?

- a) Sí, m'agradaria rebre més informació a classe.
b) No, crec que així ja està bé.
c) M'és indiferent.

7- Diries que entens els continguts de Prehistòria o tens dificultats?

- a) Els entenc perfectament.
b) Hi ha coses que no entenc.
c) Em costa molt entendre la Prehistòria.

8- En saps res de la Prehistòria de les Illes Balears?

- a) Sí
- b) No

9- En cas afirmatiu, digues a quin curs ho has après.

10- Creus que la teva experiència en l'estudi de la Prehistòria podria ser més dinàmica (visites, tallers, vídeos...)?

Segona part: interès personal en la prehistòria

1- Tens interès personal en la Prehistòria?

- a) Sí
- b) No

2- Per què? Explica el que et resulta més interessant (si has contestat Sí) o avorrit (si has contestat No) de la Prehistòria.

3- T'agradaria rebre més formació relacionada amb la Prehistòria, a part de la que t'imparteixen a la escola (tallers, excavacions, xerrades, activitats...)?

- a) Sí
- b) No

4- Has visitat qualque jaciment prehistòric de Balears (Talaiots, navetes...)?

- a) Sí
- b) No

5- I fora de Balears?

- a) Sí
- b) No

6- En cas afirmatiu, sabries dir quin o quins?

7- Quantes visites a jaciments has realitzat, aproximadament?

- a) Mai he visitat cap jaciment.
- b) 1-5 visites.
- c) 5-10 visites.
- d) Més de 10 visites.

8- Amb qui has fet aquestes visites?

- a) Amb el teus pares
- b) Amb l'escola/institut
- c) En activitats extraescolars (associacions, club d'esplai...)
- d) Altres. Per favor, explica amb qui _____

Tercera part: coneixements d'arqueologia

1- Podries resumir en dues línies què estudia l'arqueologia?

2- T'han donat classe sobre arqueologia a qualque curs? Indica a quin (pots marcar-ne més d'un):

- a) 1r ESO
- b) 2n ESO
- c) 3r ESO
- d) 4t ESO
- e) 1r Batxillerat
- f) 2n Batxillerat
- g) No n'he rebut

3- A quina assignatura/es?

4- Amb l'ajuda de quins mitjans t'han impartit les classes d'arqueologia?

- a) Llibre de text
- b) Visites guiades (a jaciments, museus...)
- c) Tallers
- d) Presentacions fetes pel professor
- e) Material audiovisual (pel·lícules, documentals...)
- f) Altres. Per favor, especifica _____

5- A quins períodes històrics, segons la teva opinió, se pot aplicar la metodologia arqueològica (pots marcar les que creguis convenients)?

- a) Prehistòria
- b) Història Antiga
- c) Història Medieval
- d) Història Moderna
- e) Història Contemporània

6- T'agradaria tenir més classes sobre arqueologia a l'escola/institut?

- a) Sí, m'agradaria rebre més informació a classe
- b) No, crec que així ja està bé
- c) M'és indiferent

7- Tens interès personal en l'arqueologia?

- a) Molt
- b) M'agrada
- c) M'és indiferent
- d) No m'agrada
- e) La trobo molt avorrida

Altres comentaris

1- Explica com podria millorar-se l'aprenentatge de la Prehistòria i l'Arqueologia al teu centre, si consideres que no és del tot satisfactori.

2- Pots expressar aquí, si vols, la teva opinió sobre l'enquesta o altres detalls que no hagin quedat coberts per la mateixa. També pots aprofundir en alguna de les preguntes anteriors si t'ha faltat espai.

Annex II – Model enquesta professorat

Informació personal i del centre

- 1- Centre escolar _____
2- Formació i any de graduació _____
3- Nom i cognoms _____
4- Edat _____ 5- Sexe Home _____ Dona _____
6- Comunitat autònoma de naixement _____
7- Número de professors que imparteixen ensenyament en història al centre (durant aquest curs escolar) _____
8- Anys d'experiència professional com a professor de secundària _____

Enquesta

1- A quins cursos impartiu continguts de Prehistòria?

- a) 1r ESO b) 2n ESO c) 3r ESO
d) 4t ESO e) 1r Batxillerat f) 2n Batxillerat.

2- A quina/es assignatura/es?

3- Sobre quin àmbit cronològic i geogràfic?

- a) Paleolític universal e) Neolític nacional i) Talaiòtic Balears
b) Neolític universal f) Edat dels metalls nacional j) Postalaiòtic Balears
c) Edat dels metalls universal g) Primer poblament / Calcolític Balears
d) Paleolític nacional h) Naviforme Balears

4- Impartiu els temaris de Prehistòria de 2n de Batxillerat?

- a) Sí b) No

5- Si la resposta anterior és No, indiqueu per què

6- Quines són les estratègies educatives principals mitjançant les quals impartiu els temes de Prehistòria (en podeu marcar més d'una)?

- a) Llibres de text
b) Visites guiades
d) Presentacions audiovisuals d'elaboració pròpia
e) Tallers
f) Altres. Per favor, especifiqueu _____

7- En el cas dels llibres de text, podríeu indicar de quina editorial són?

8- En quina llengua?

- a) Català b) Castellà c) Anglès

9- Creieu que disposeu de suficient informació sobre la Prehistòria per a realitzar de forma adequada la vostra docència?

- a) Sí b) No

10- Quins canals d'informació emprau per preparar les vostres classes sobre Prehistòria?

- a) Internet
- b) Llibres
- c) Premsa i revistes divulgatives
- d) Revistes científiques
- e) Audiovisuals
- f) Altres. Per favor, especifiqueu _____

11- Indicaeu els tres millors recursos d'informació que coneixeu sobre la Prehistòria (pàgines web, llibres, revistes...)

12- Teniu interès personal en la Prehistòria?

- a) Sí
- b) No

13- Creieu que la formació en Prehistòria s'hauria de...

- a) Potenciar
- b) Deixar-se com està

14- Per què?

15- Heu visitat qualche vegada un jaciment prehistòric a les Balears?

- a) Sí
- b) No

16- En cas afirmatiu, podeu indicar quin o quins?

17- Quantes vegades heu visitat jaciments arqueològics?

- a) 1-5 vegades
- b) 5-10 vegades
- c) 10-20 vegades
- d) Més de 20 vegades

18- Explicau a classe la metodologia arqueològica?

- a) Sí
- b) No

19- En cas afirmatiu, a quin nivell educatiu?

20- A quina/es assignatura/es?

21- Quines són les estratègies educatives principals mitjançant les quals impartiu les qüestions d'arqueologia?

22- A quins períodes cronològics emprau l'arqueologia com una font de coneixement històric?

- a) Prehistòria
- b) Història Antiga
- c) Història Medieval.
- d) Història Moderna
- e) Història Contemporània.

23- Si impartiu o heu impartit docència sobre Prehistòria de les Illes Balears, quina cronologia definiu per al primer poblament humà estable?

- a) c. 7000 a.C.
- b) c. 5000-3000 a.C. Convivència humans amb *Myotragus Balearicus* (Waldren)
- c) c. 4000 a.C. (Rosselló Bordoy)
- d) c. 2900-2500 a.C. NO convivència humans amb *Myotragus Balearicus* (UIB)

24- Si impartiu o heu impartit docència sobre Prehistòria de les Illes Balears, quina periodització emprau?

- a) Pretalaiòtic – Talaiòtic (Rosselló Bordoy)
- b) Poblament inicial – Pretalaiòtic – Talaiòtic – Postalaiòtic (Waldren)
- c) Primer poblament – Calcolític campaniforme – Naviforme – Talaiòtic – Postalaiòtic (UIB)

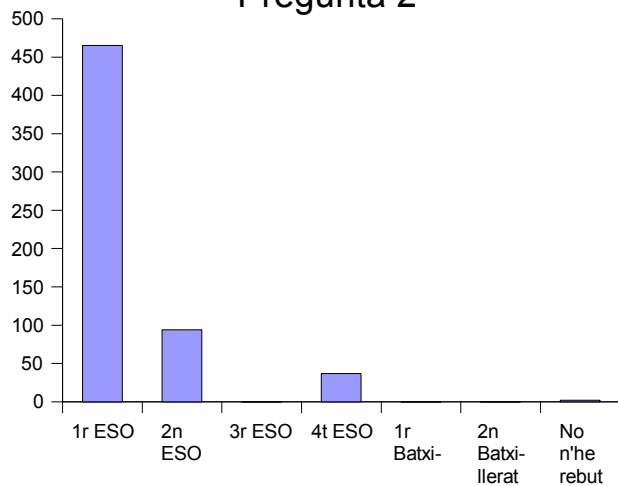
26- Pots expressar aquí, si vols, la teva opinió sobre l'enquesta o altres detalls que no hagin quedat coberts per la mateixa. També pots aprofundir en alguna de les preguntes anteriors si t'ha faltat espai.

Annex III – Resultats de les enquestes d'alumnat

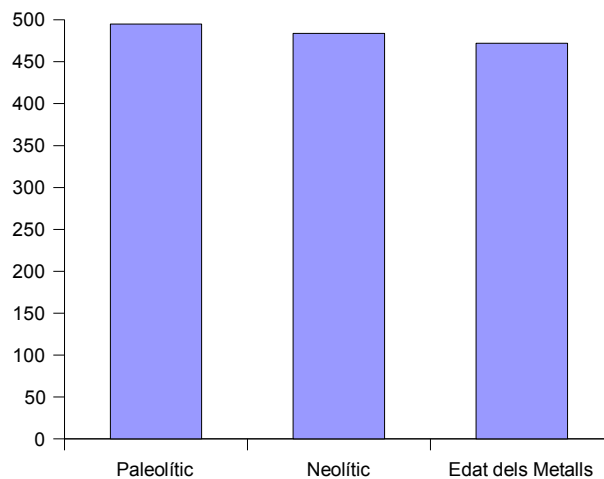
1- ESO

Primera part

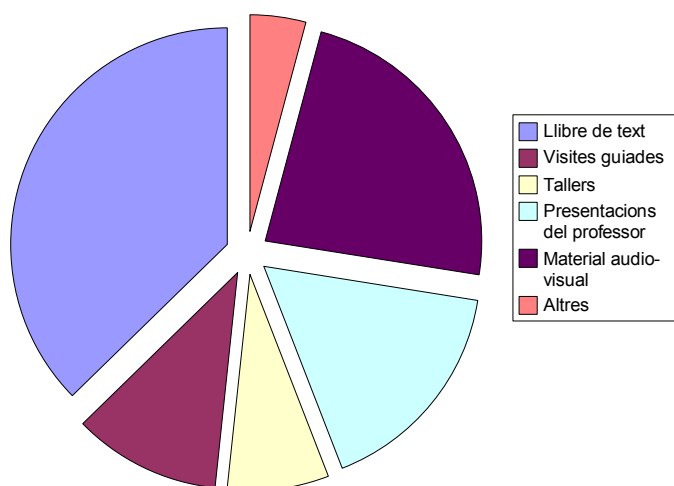
Pregunta 2

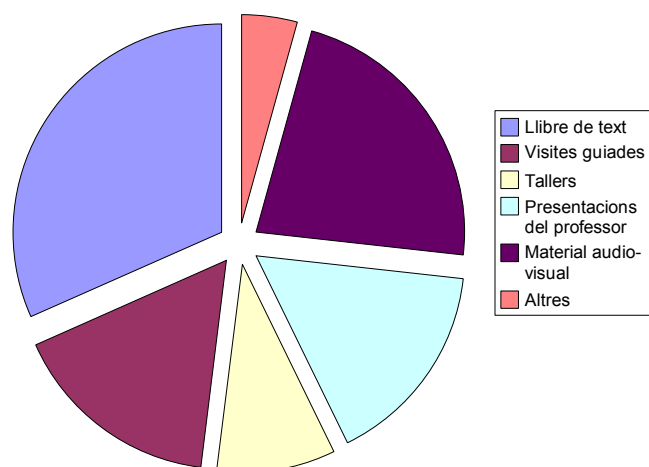
Pregunta 4

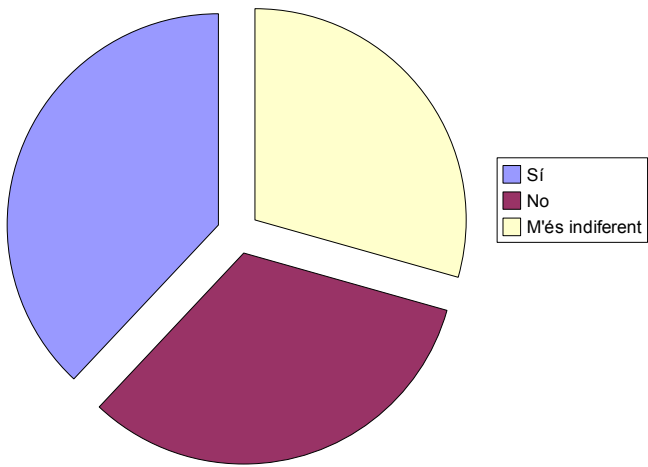
Pregunta 5 (Total)

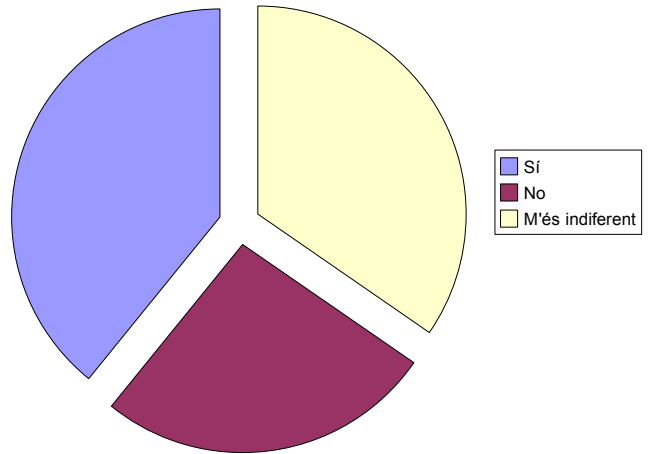
Pregunta 5 (Arqueòdrom)

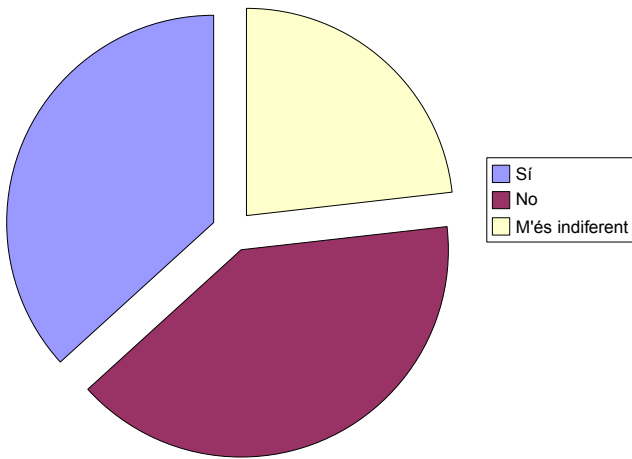
Pregunta 6 (Total)

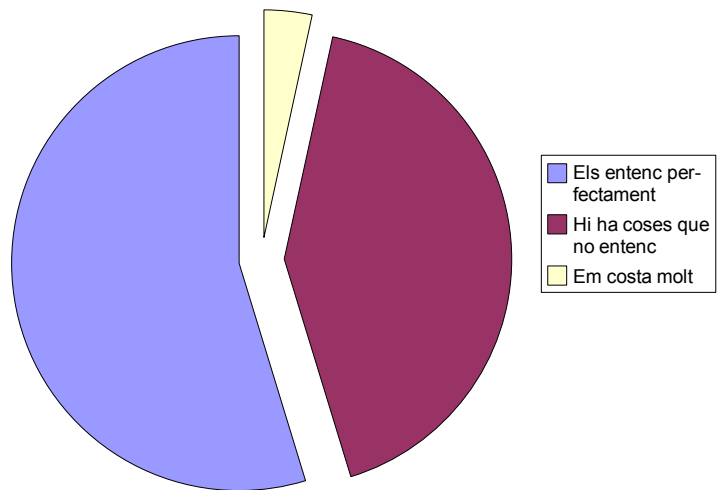
Pregunta 6 (No Arqueòdrom)

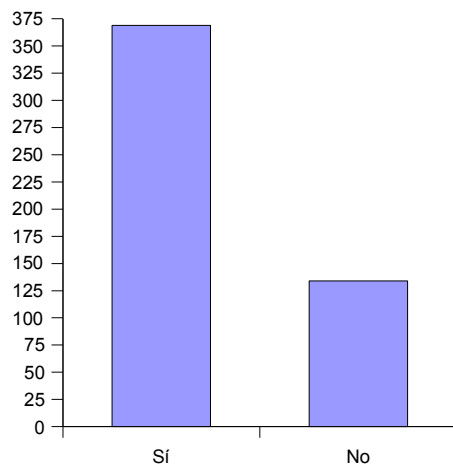
Pregunta 6 (Arqueòdrom)

Pregunta 7

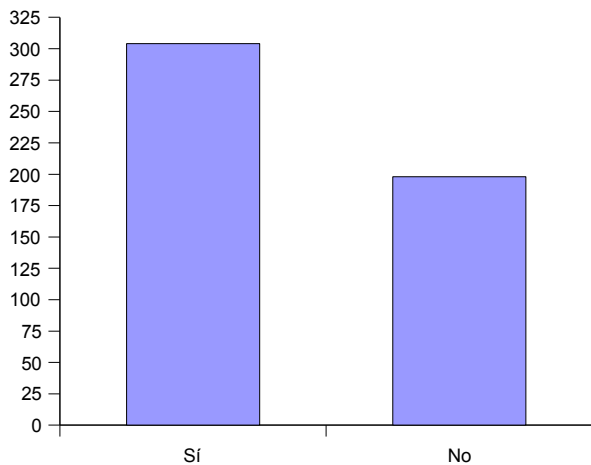

Pregunta 8

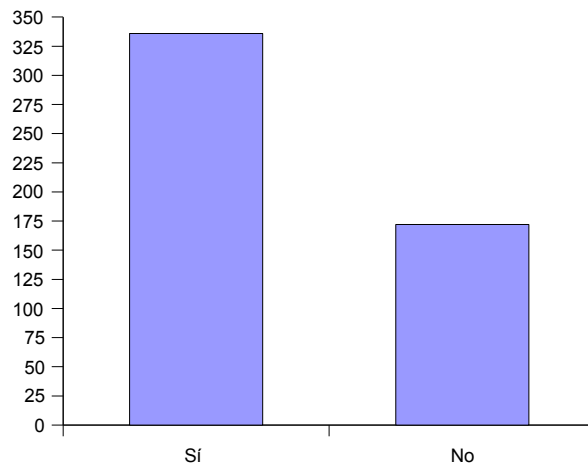

Segona part

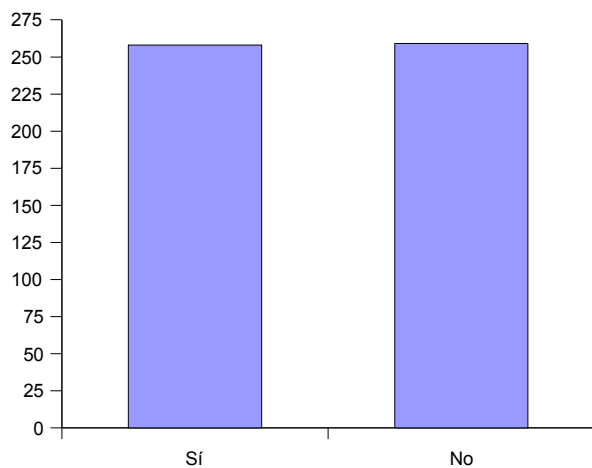
Pregunta 1

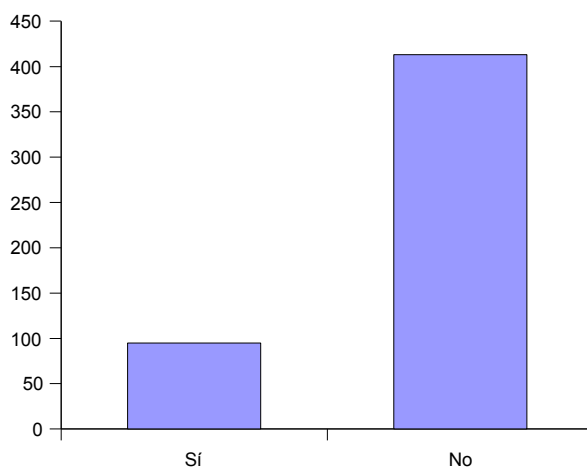
Pregunta 3

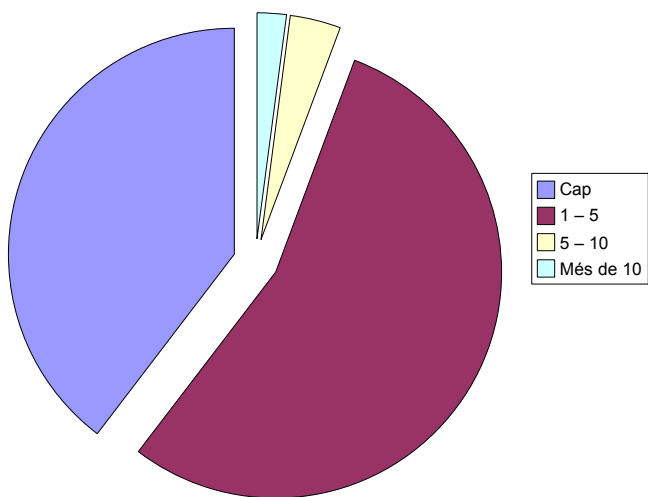
Pregunta 4

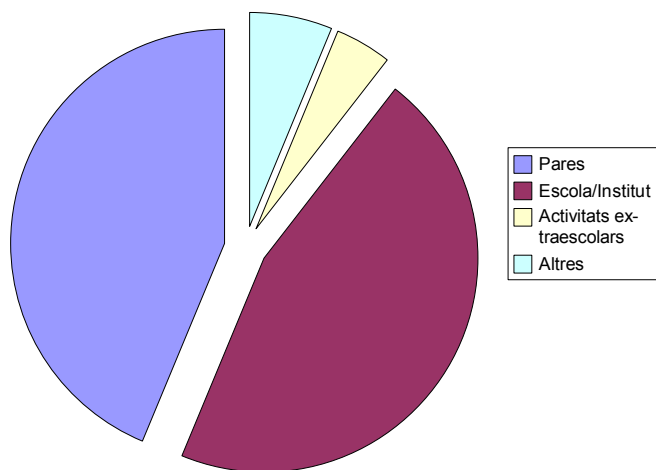
Pregunta 5

Pregunta 7

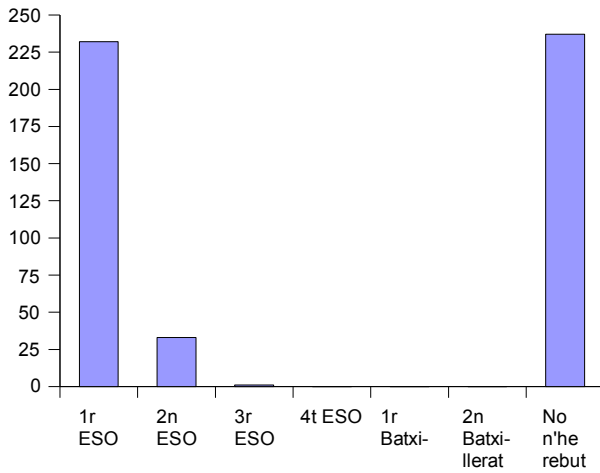

Pregunta 8

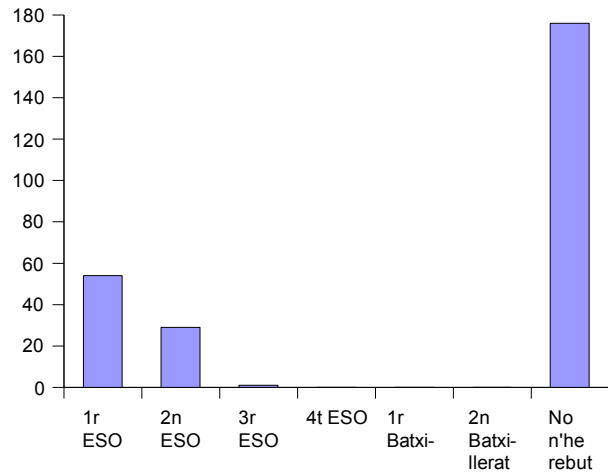

Tercera part

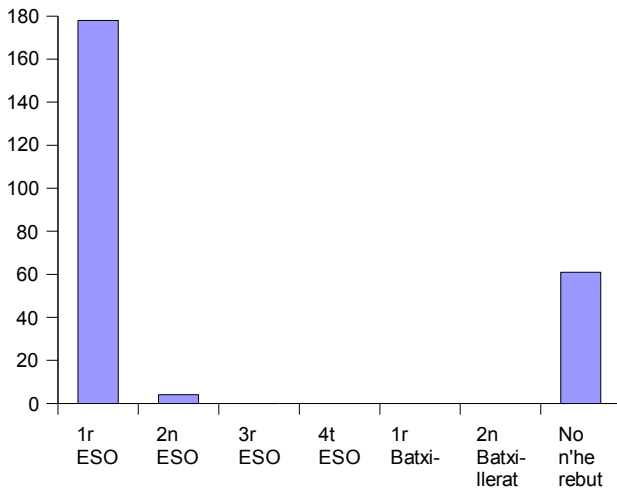
Pregunta 2 (Total)

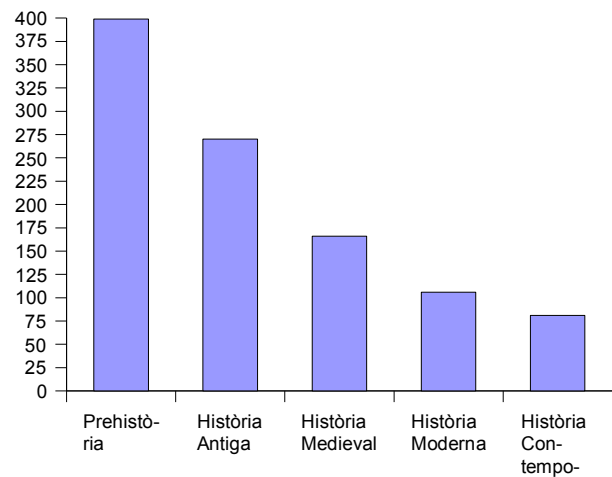
Pregunta 2 (No Arqueòdrom)

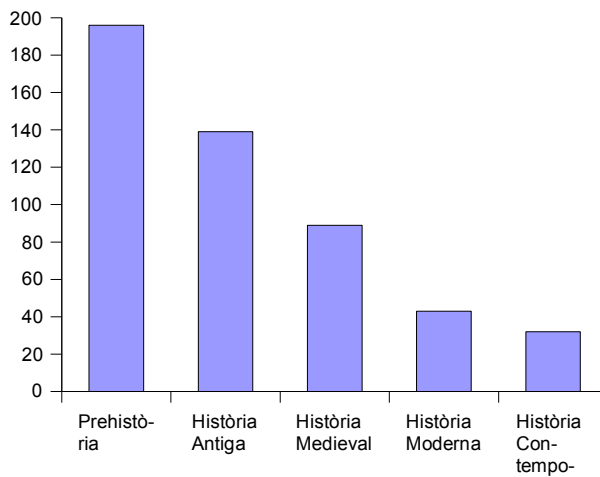
Pregunta 2 (Arqueòdrom)

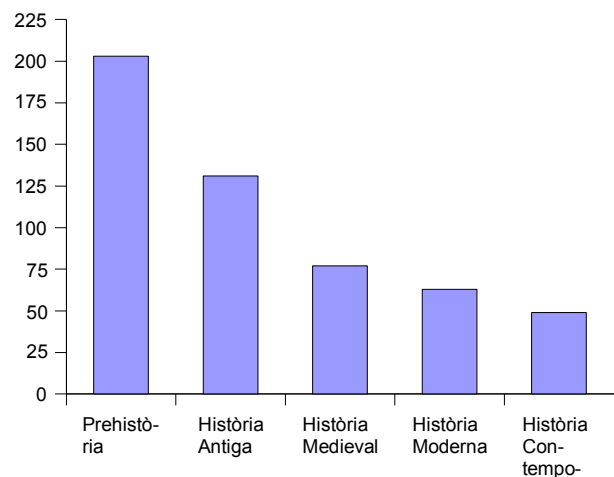
Pregunta 5 (Total)

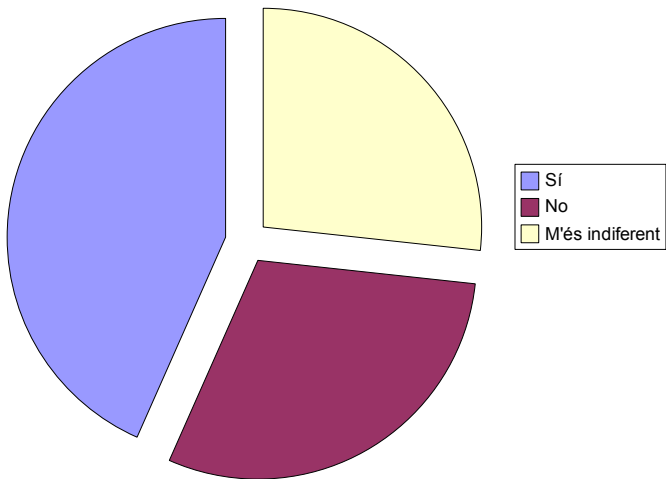
Pregunta 5 (No Arqueòdrom)

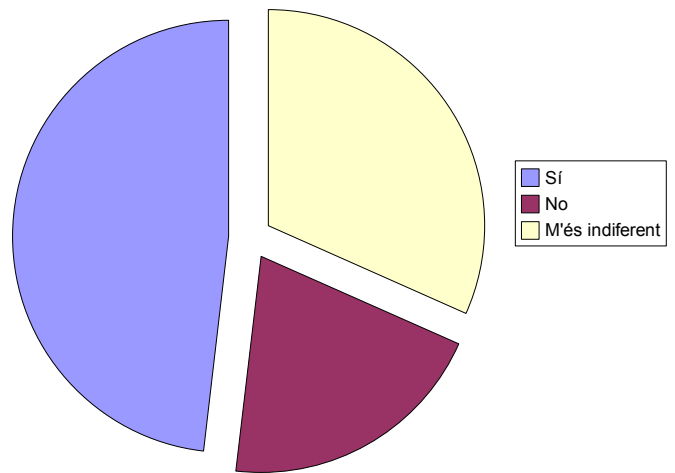
Pregunta 5 (Arqueòdrom)

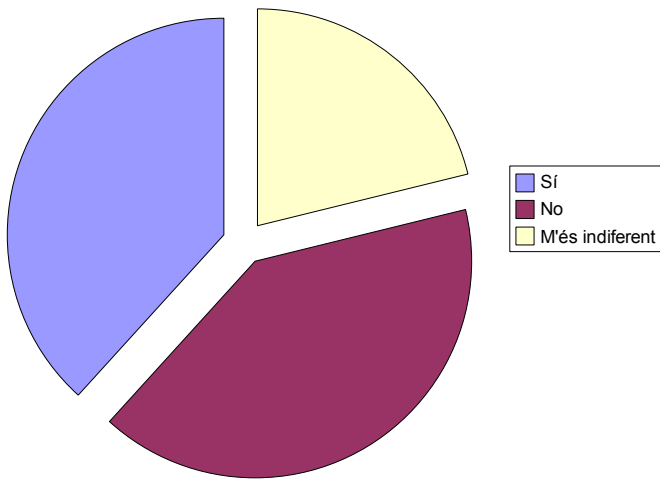
Pregunta 6 (Total)

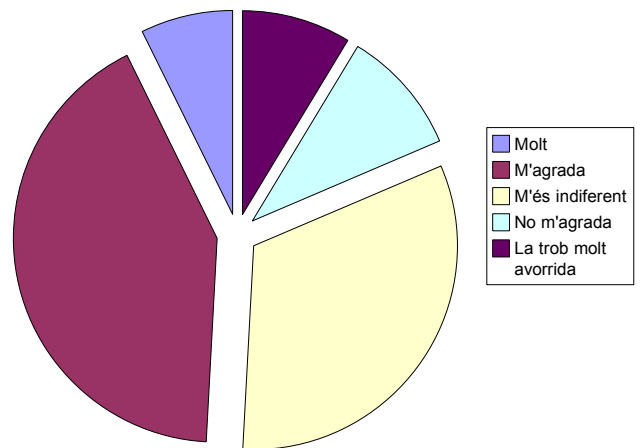
Pregunta 6 (No Arqueòdrom)

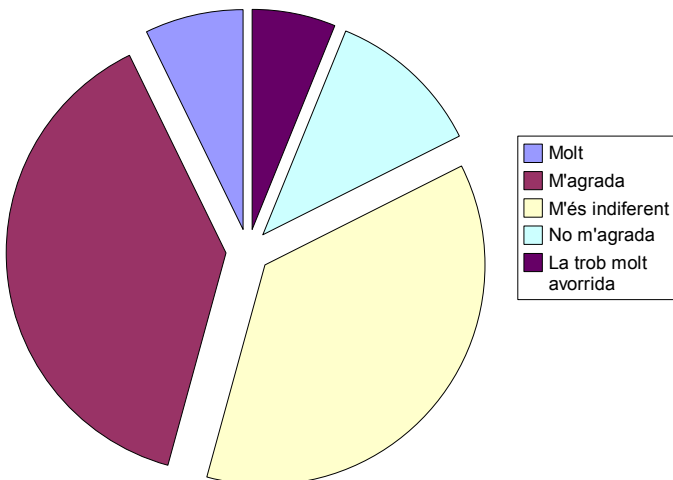
Pregunta 6 (Arqueòdrom)

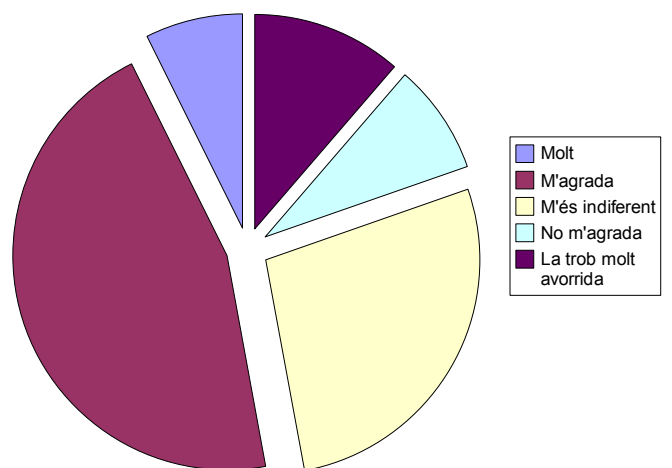
Pregunta 7 (Total)

Pregunta 7 (No Arqueòdrom)

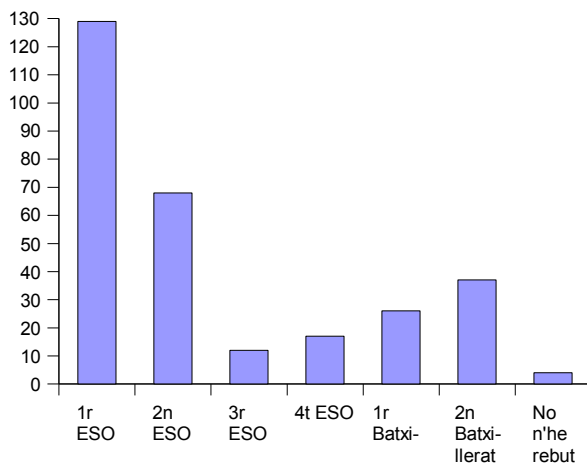
Pregunta 7 (Arqueòdrom)

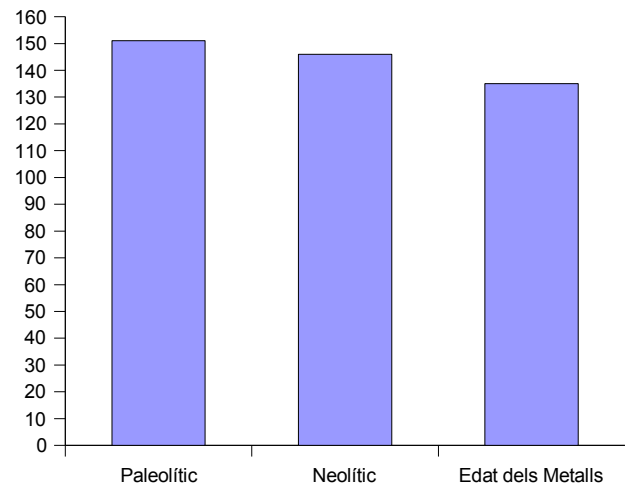
2- Batxillerat

Primera part

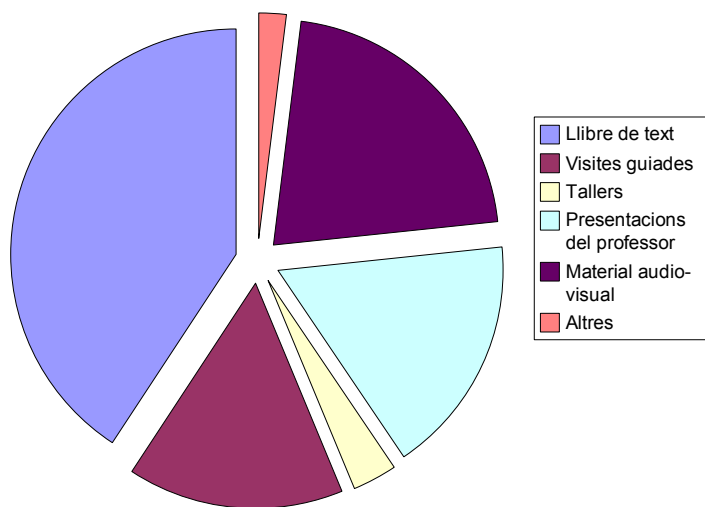
Pregunta 2

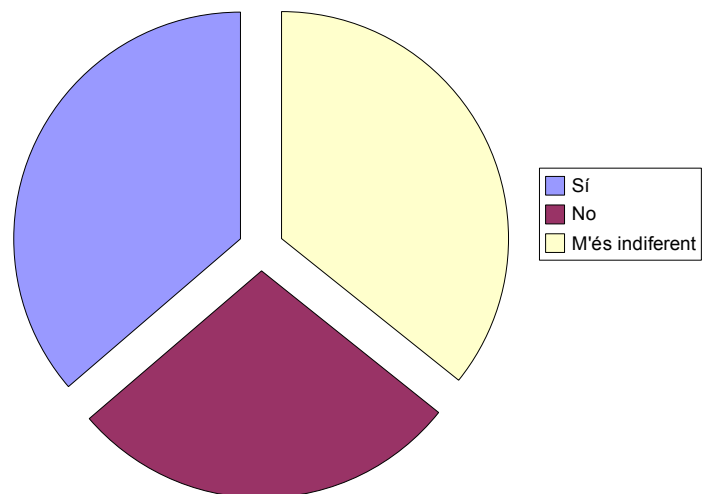
Pregunta 4

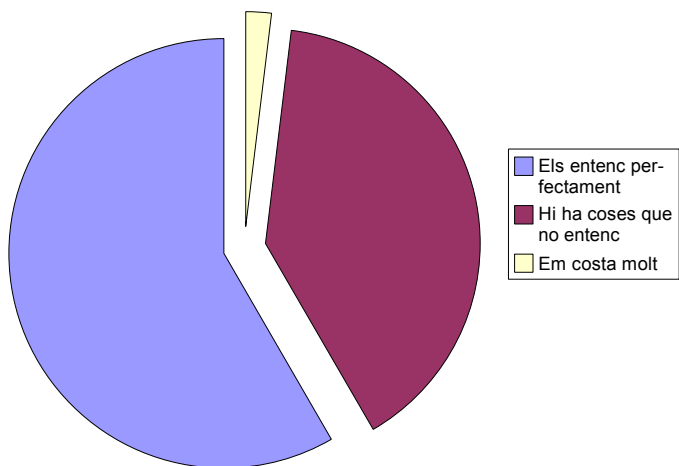
Pregunta 5

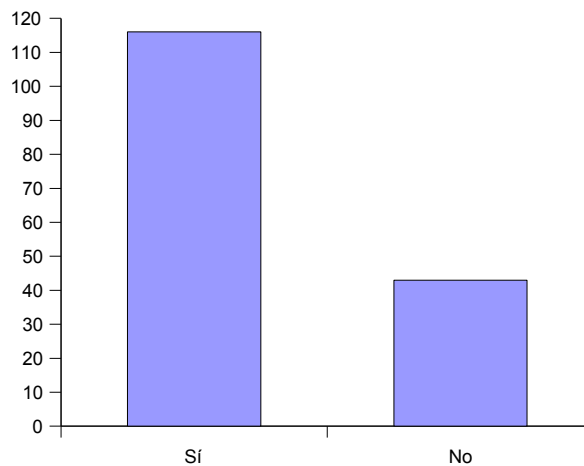
Pregunta 6

Pregunta 7

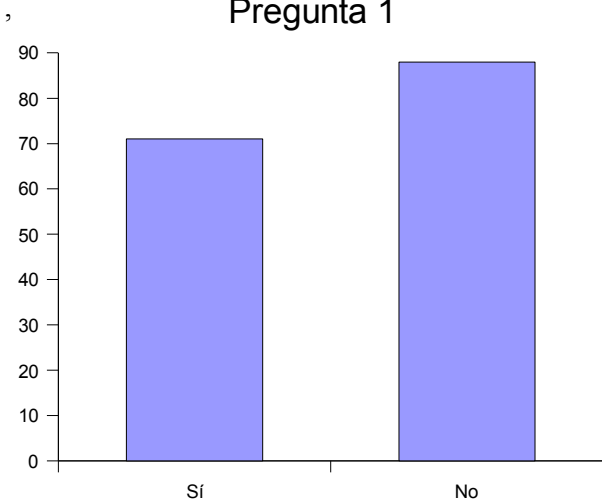

Pregunta 8

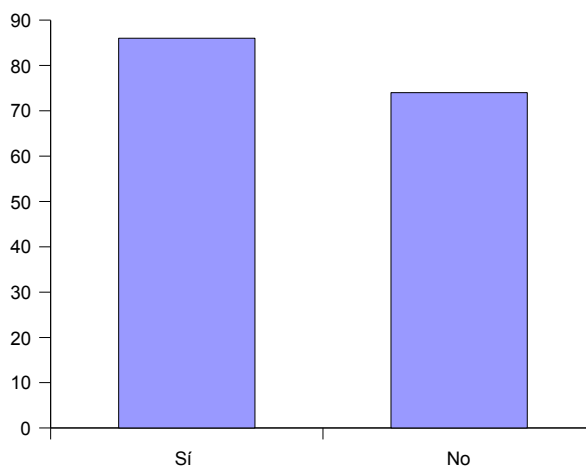

Segona part

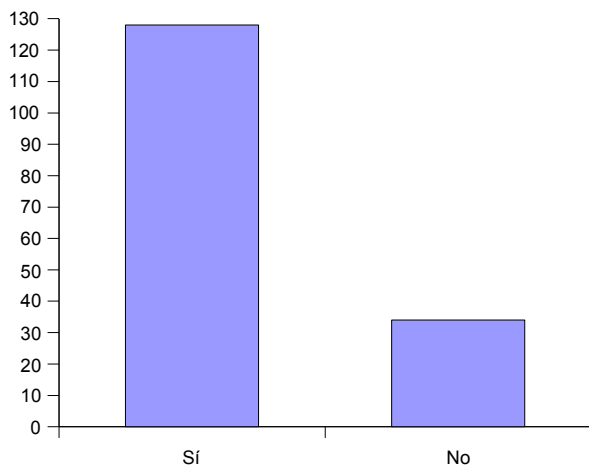
Pregunta 1

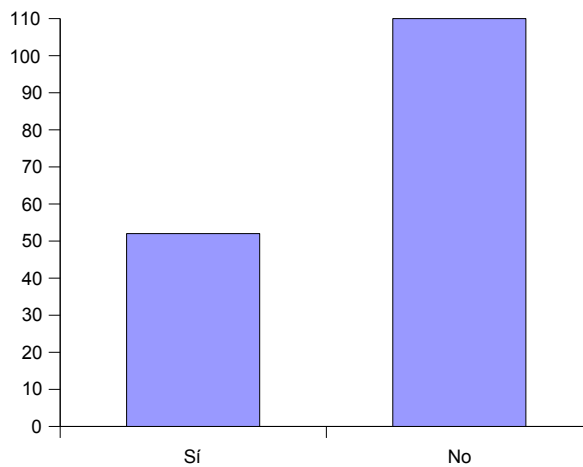
Pregunta 3

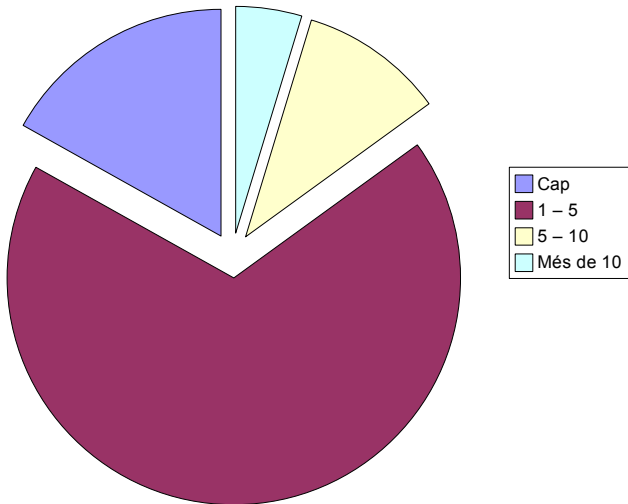
Pregunta 4

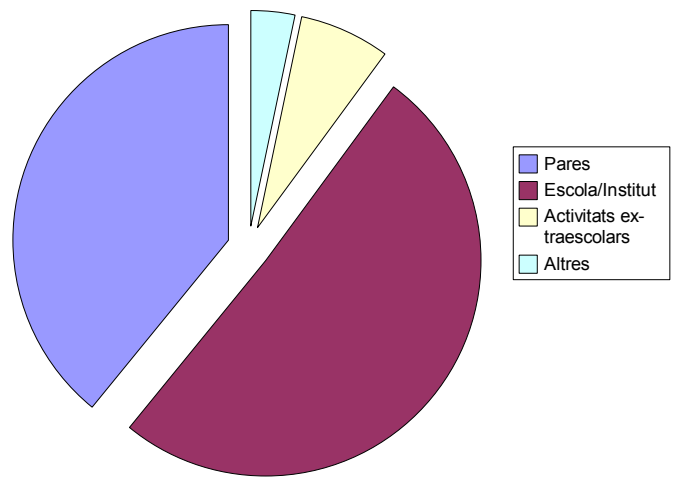
Pregunta 5

Pregunta 7

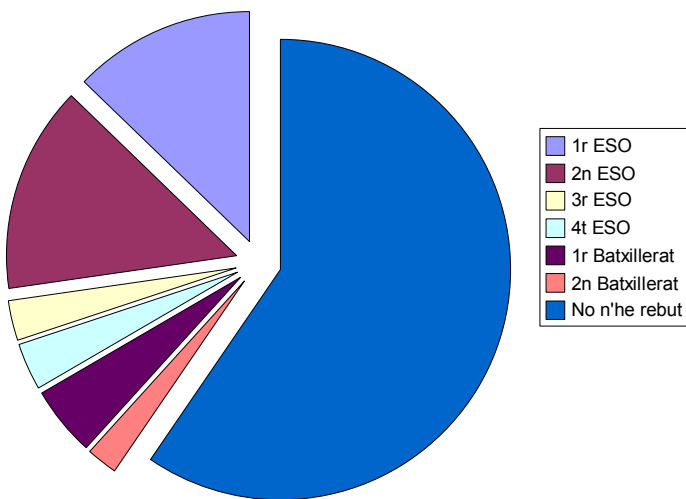

Pregunta 8

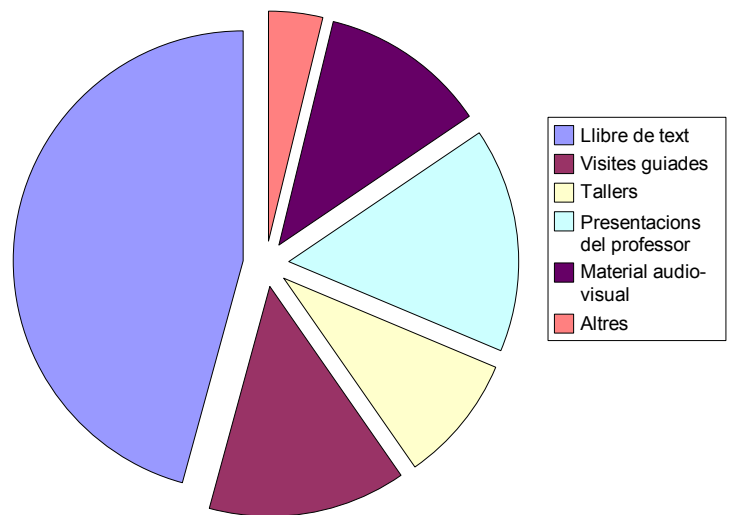

Tercera part

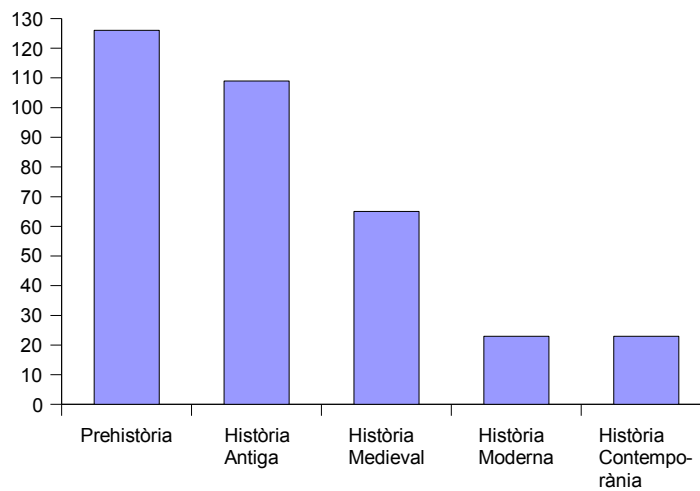
Pregunta 2

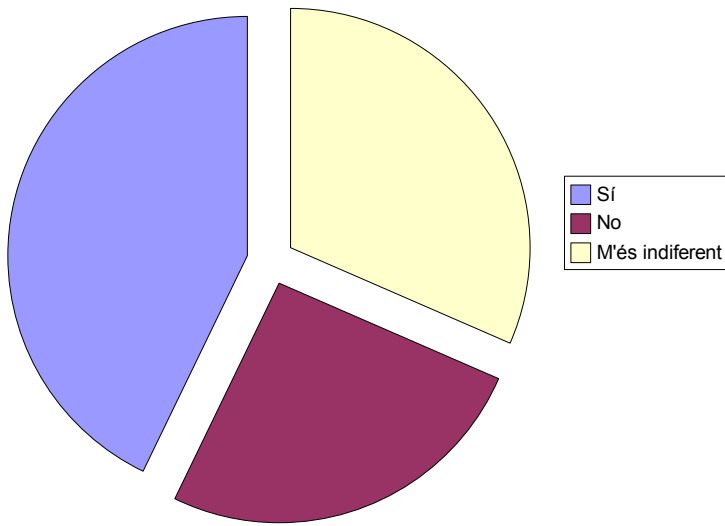
Pregunta 4

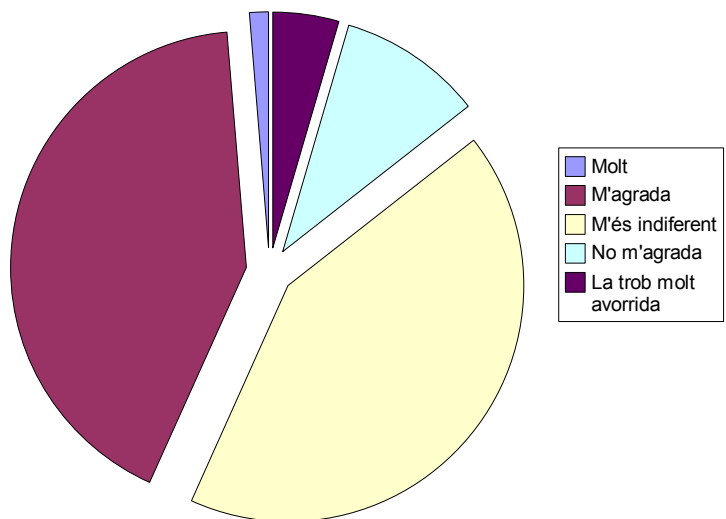
Pregunta 5

Pregunta 6

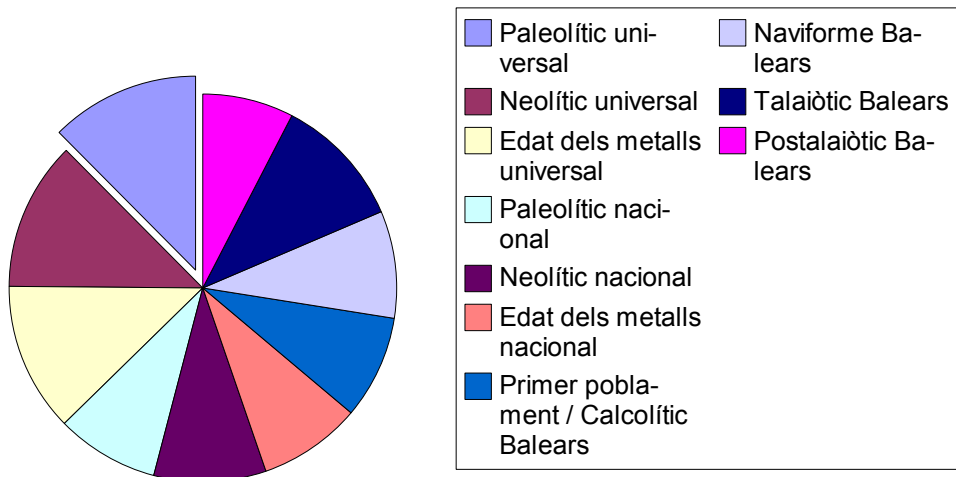

Pregunta 7

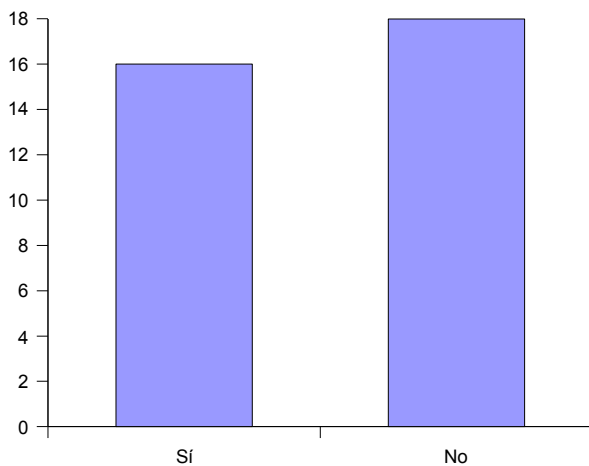

Annex IV – Resultats enquestes professorat

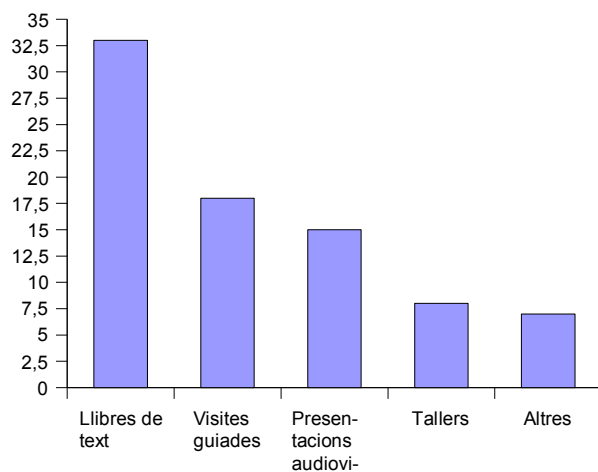
Pregunta 3

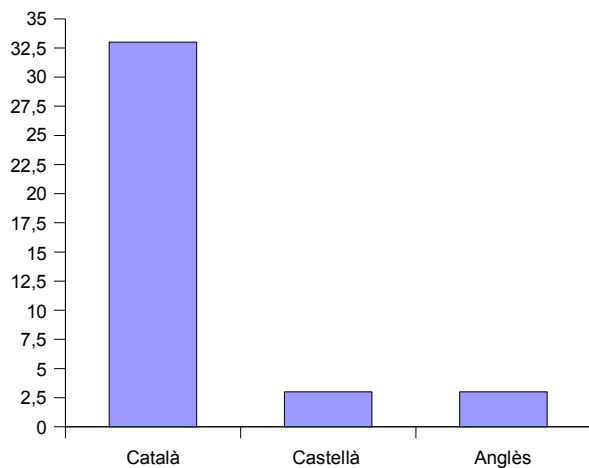
Pregunta 4

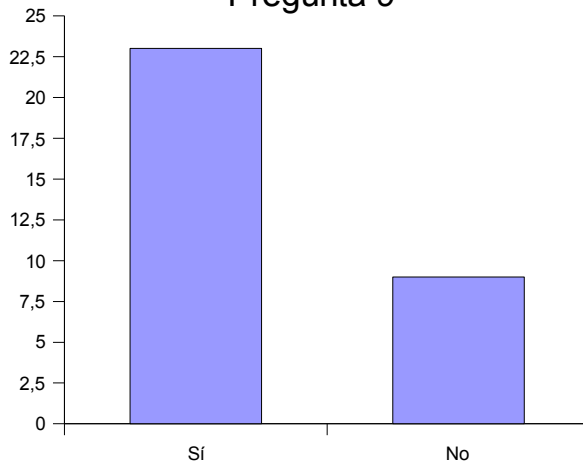
Pregunta 6

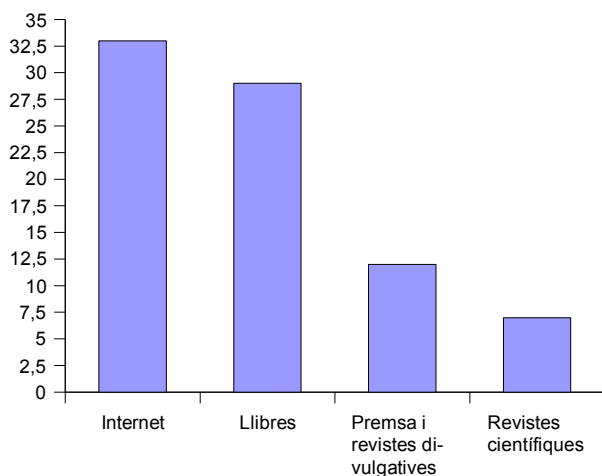
Pregunta 8

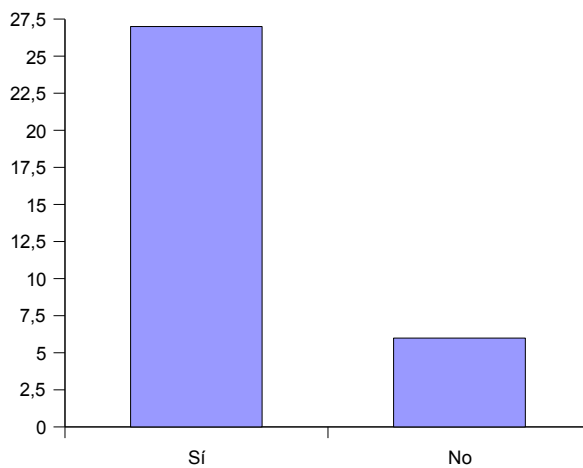
Pregunta 9

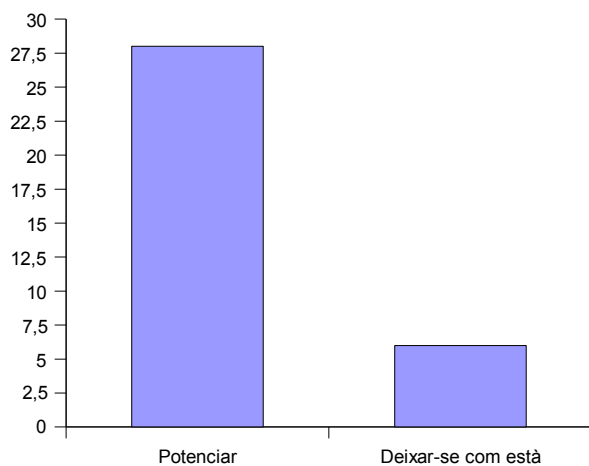
Pregunta 10

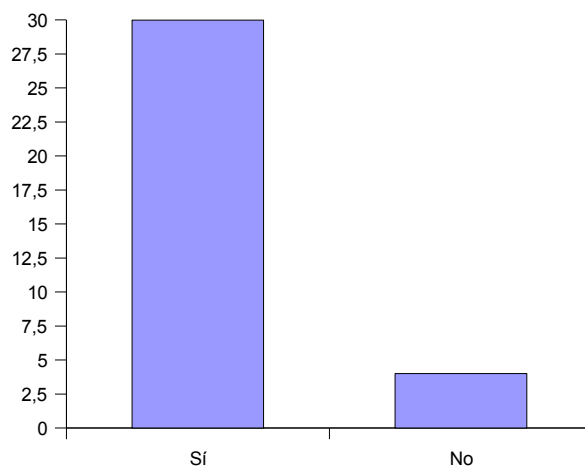
Pregunta 12

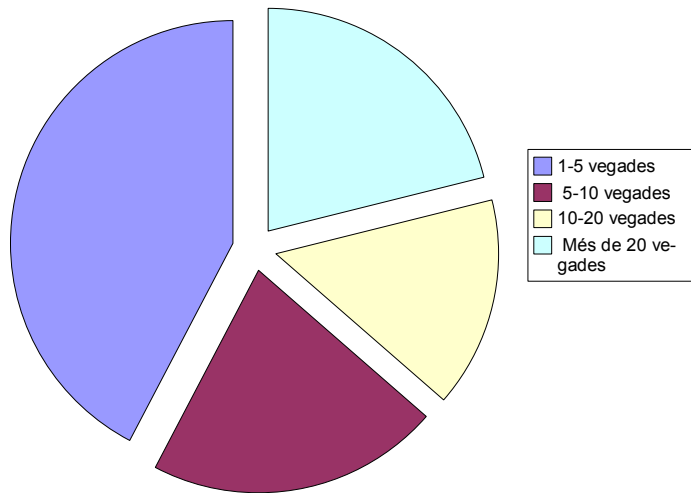
Pregunta 13

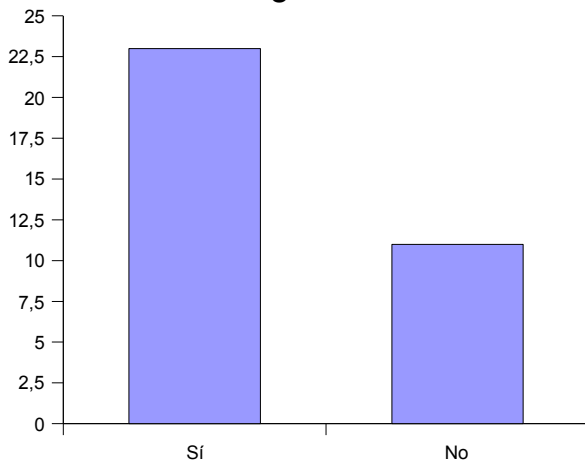
Pregunta 15

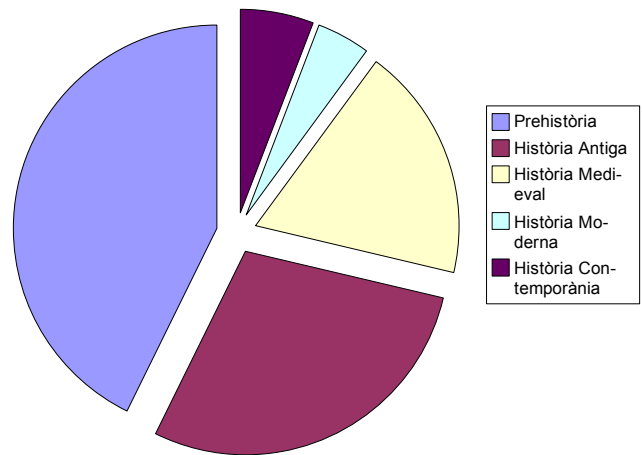
Pregunta 17

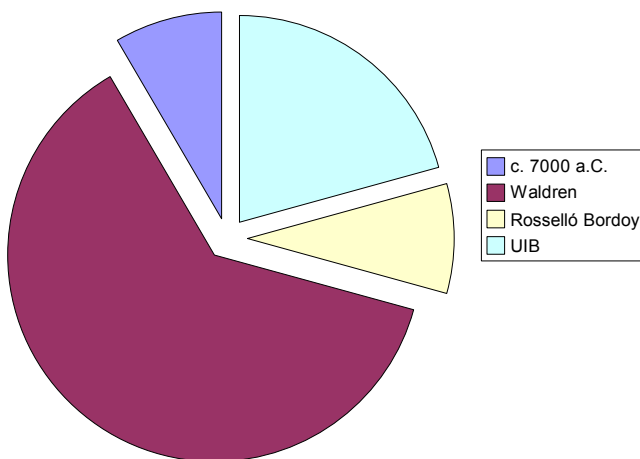
Pregunta 18

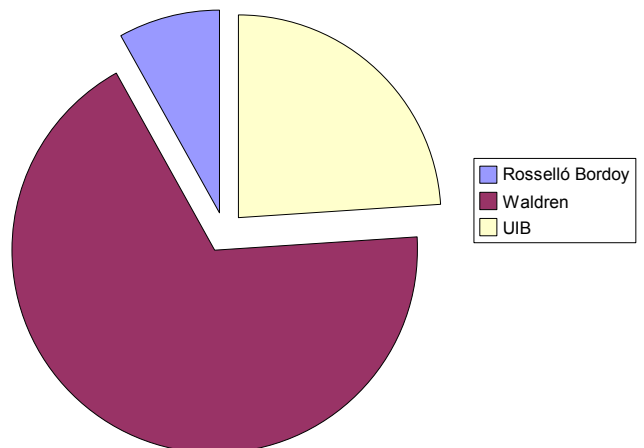
Pregunta 22

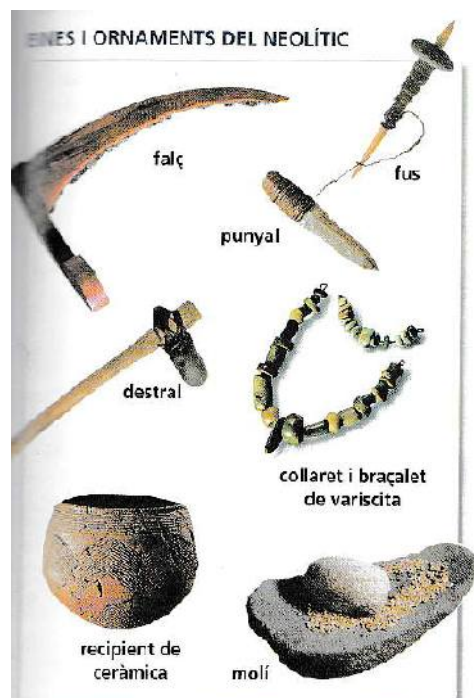
Pregunta 23

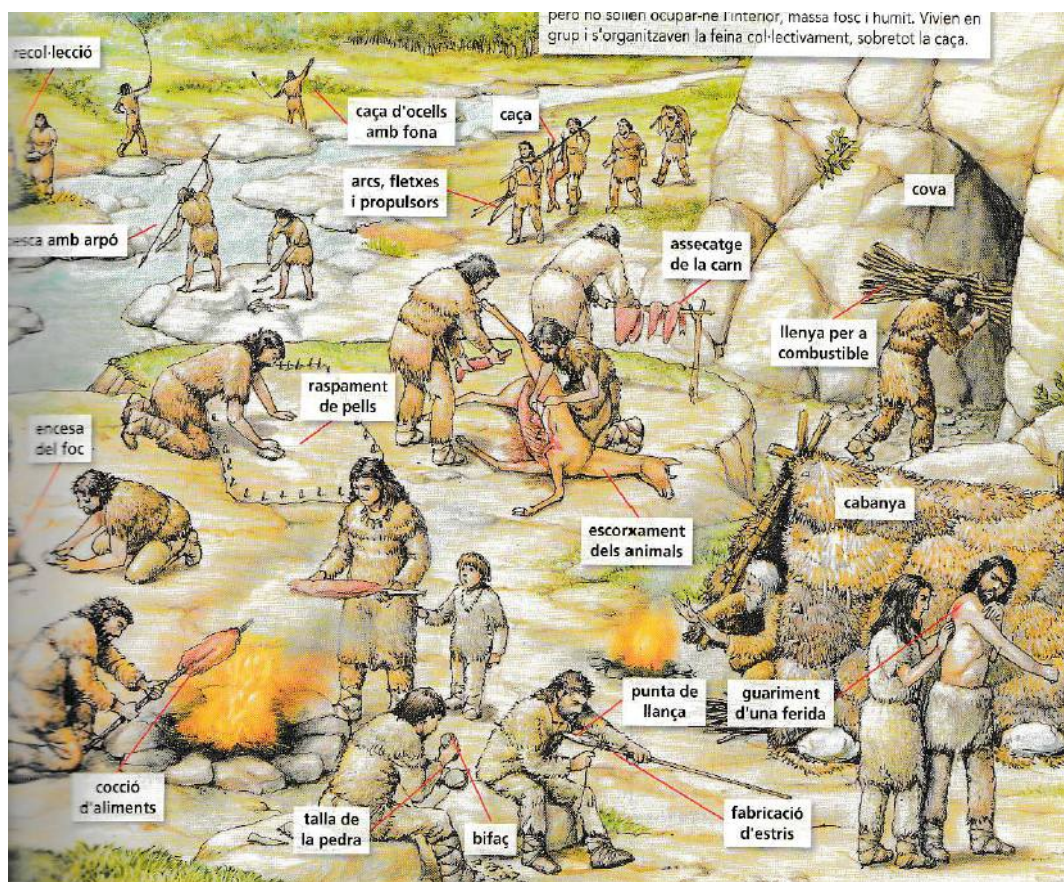
Pregunta 24

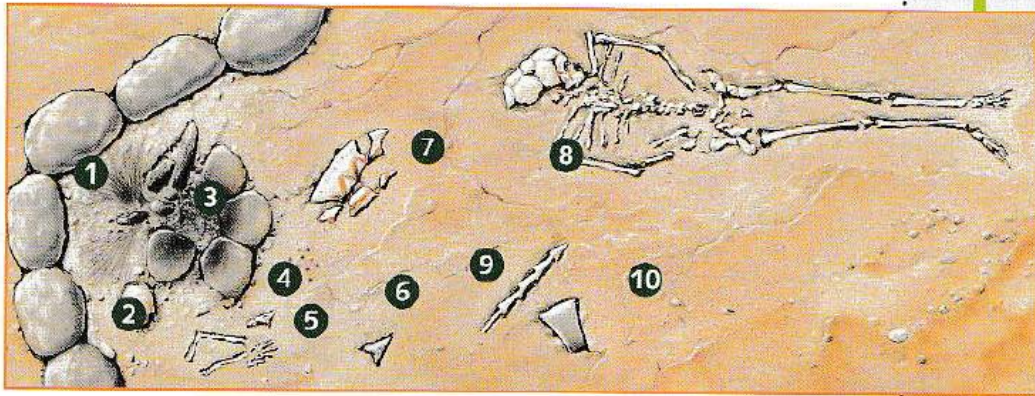
Annex V – Il·lustracions dels llibres de text

Il·lustració 1: *Ciències Socials. Geografia i Història. Nou Cives 1* (Vicens Vives, p. 145).

Il·lustració 2: *Ciències Socials. Geografia i Història. Nou Cives 1* (Vicens Vives, p. 141).

terials. Escriu
ada element:

a de ceràmi-
e pedra poli-
a i restes de
petits ani-

b) Relacionar les restes

- Com devia ser l'habitatge?
- Què en pots deduir, del fet que hi hagi blat carbonitzat?
- Què indica l'existència d'un enterrament?

c) Context històric

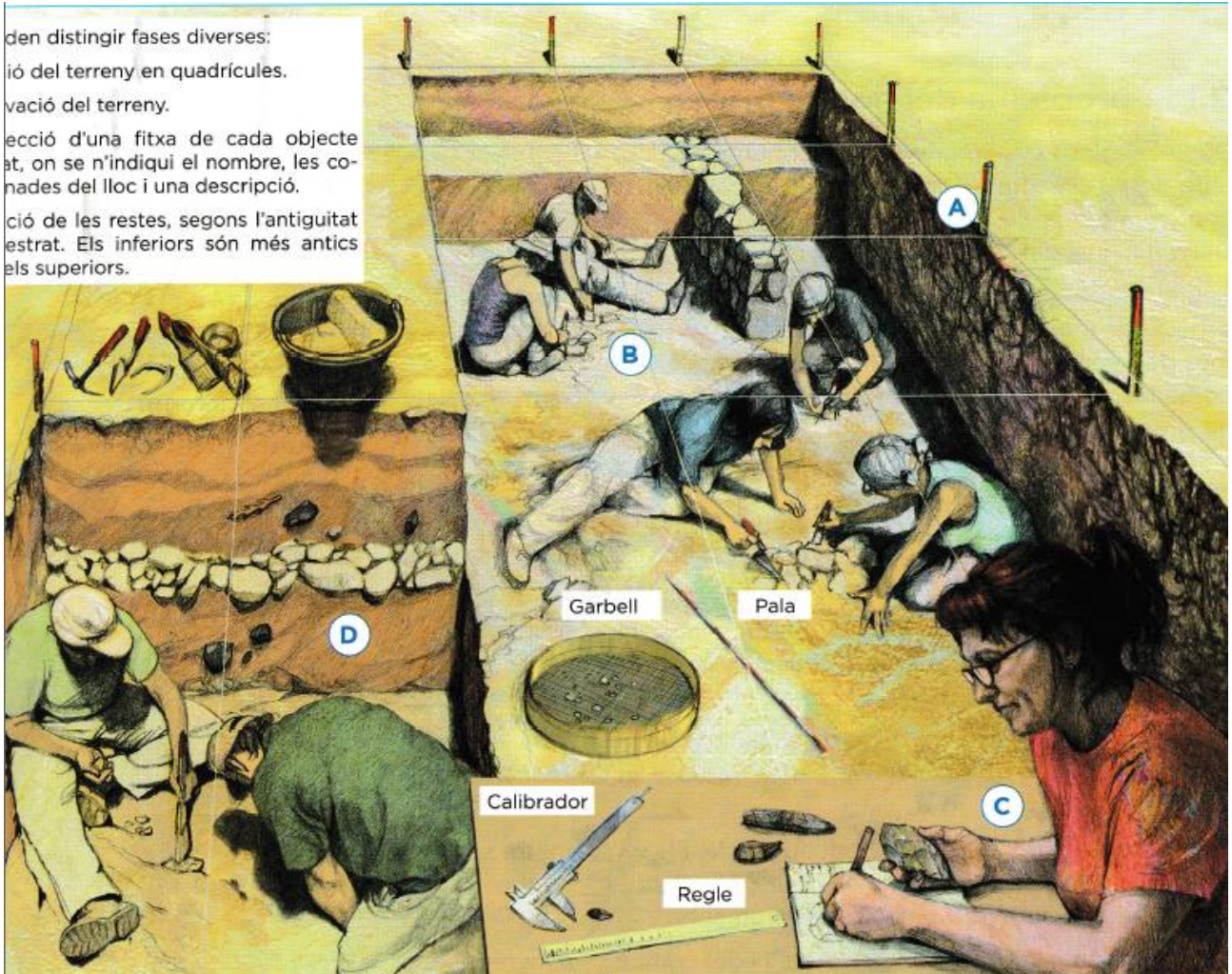
- Dedueix a quin període de la Prehistòria pertany el jaciment i selecciona tres evidències arqueològiques (restes trobades) que ho confirmin.

Il·lustració 3: *Ciències Socials. Geografia i Història. Nou Cives 1* (Vicens Vives, p. 207).

Il·lustració 4: *Geografia i Història* (Santillana, p. 117).

den distingir fases diverses:
ció del terreny en quadrícules.
vació del terreny.
ecció d'una fitxa de cada objecte
at, on se n'indiqui el nombre, les co-
nades del lloc i una descripció.
ció de les restes, segons l'antiguitat
estrat. Els inferiors són més antics
els superiors.

Il·lustració 5: 1r ESO. Geografia i Història (Anaya, p. 119).